

ΝΙΚΟΥ ΨΥΡΟΥΚΗ

Η ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ
1918 - 1923

Ἡ Ἑγγὺς Ἀνατολή
μετὰ τὸν Πρῶτο Παγκόσμιο Πόλεμο

ΑΘΗΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἡ «Μικρασιατική Καταστροφή» ἐκδόθηκε τό 1964. Ὅπως ἀνέμενε ὁ συγγραφέας της (βλέπε Πρόλογο Πρώτης Ἑκδόσης) ἀντιμετώπισε τή συνωμοσία τῆς σιωπῆς... Μάλιστα, ἀπό τούς πρωτεργάτες τῆς 21ης Ἀπριλίου θεωρήθηκε ἐπικίνδυνο ἔργο, γι' αὐτό καί ὁ συγγραφέας του κλείστηκε στήν ἀπομόνωση στά Γιούρα, ὡς ἄτομο «ὑψηλοῦ κινδύνου»!! Μόλις στά 1973, στά χρόνια τῆς λεγόμενης φιλελευθεροποίησης τοῦ δικτατορικοῦ καθεστώτος, ἔγινε ἡ πρώτη ἀνατύπωσή της, μά σέ φωτογραφική σμίκρυνση. Ἀπό τότε ἴσαμε σήμερα γνώρισε πάμπολλες ἀνατυπώσεις καί ἡ σιωπή ἔσπασε, ὅχι ὁμως, ὅσο περνοῦσε ὁ χρόνος, χωρίς νά ἐφαρμόζονται ἄλλες μέθοδοι καταπολέμησης τοῦ συγγραφέα καί τῆς δημιουργίας του. Παρ' ὅλα αὐτά ὁ συγγραφέας ἀκολουθεῖ τό ρητό τοῦ Δάντη, αὐτό πού ἀκολούθησε καί ὁ Κ. Μαρξ: «Τράβα τό δρόμο σου, κι ἄσε τόν κόσμο νά λέει», ὁ Μαρξ, τόν ὁποῖο διάστηκαν νά θάψουν ἤδη οἱ δῆθεν ὁπαδοί του ἤ, καλύτερα καί γιά μεγαλύτερη ἀκρίβεια οἱ πιό ἄσπονδοι ἐχθροί μά καί λαθρέμποροι τῆς σκέψης του. Ἀλλά ὁ συγγραφέας ἀπό καιρό, ὄντας ἐπικούριος, ἀκολουθεῖ πάντα καί τήν παροιμία τοῦ λαοῦ μας: «ἔκαψε ἔγκαιρα τά ροῦχα του γιά νά μὴν τόν τρῶνε οἱ ψύλλοι». Ὅσο γιά

συμπλήρωμα
πρὸς τὸν κείμενο

τό έργο του Κ. Μάρξ, απαντάμε μέ τά λόγια ενός μη όπαδοϋ του, του Henry F. Myers «Τά αγάλματά του γκρεμίζονται, ή υπόστασή του είναι πάντα παροϋσα. "Ο Κ. Μάρξ δέν μπορεί ν' άγνοηθει» (The Wall Street Journal) 25/11/1991). "Οποιος άγνοεί τον Κ. Μάρξ, άγνοεί την έπιστήμη άρα και τον ανθρώπινο πολιτισμό.

maxime
savoir et
humain

Η «Μικρασιατική Καταστροφή», γραμμένη πριν από τριάντα και πάνω χρόνια, στά χρόνια της νιότης του συγγραφέα, μά και των πρώτων δημάτων του στην ιστορική έρευνα, καλό θά είναι, τώρα, νά δεχθεί και την κριτική αντιμετώπισή της από τον ίδιο τό δημιουργό της. Δέν είναι κάτι παράξενο. Αντίθετα τό απαιτεί αυτό πού τόσο είναι ξεχασμένο στά χρόνια μας, τό έπιστημονικό ήθος. Τό έργο γράφτηκε μέ βάση την ύλιστική-διαλεκτική αντίληψη για την ιστορία, τόσο από την άποψη της μεθόδου, όσο και της μεθοδολογίας. Η ύλιστική-διαλεκτική ξεχωρίζει τό αντικειμενικό είναι (την αντικειμενική κίνηση) από τή διαδικασία για την ιδεατή κατανόηση και τή γνώση της πραγματικότητας (την έπιστημονική γνώση). Μά και ή σκέψη και ή γνώση της αντικειμενικής κίνησης είναι και αυτή κίνηση, δηλαδή σύλληψη της πραγματικότητας στην κίνησή της (πραγματικότητα και κίνηση είναι ταυτότητα, άρα έχουμε ταυτολογία, όταν μιλάμε για πραγματικότητα και για κίνηση).

Τόσο ή αντικειμενική πραγματικότητα, όσο και ή ιδεατή σύλληψη και γνώση της, διέπονται από τον καθολικό νόμο της ά ν τ ί φ α σ η ς (καθολικός νόμος της κίνησης άρα και του είναι και της γνώσης). Έτσι, μέ σιγουριά μπορούμε νά πούμε ότι και στην περίπτωση της ανθρώπινης Ιστορίας, ή έρευνα κάθε φαινομένου της, κάθε γεγονότος της, μπορεί και έχει αρχή, μά ποτέ

II

τέλος. "Ο,τι ισχύει για όλες τίς έπιστήμες, ισχύει και για την Ιστορία (έφόσον φυσικά την αποδεχόμαστε ως έπιστήμη και όχι ως άπλή καταγραφή περιστατικών κλπ.). Από τότε πού ό Ηράκλειτος συνέλαβε τον Κόσμο ως αιώνια κίνηση, πού προκαλείται από την πάλη των αντιθέτων, από τότε πού είπε τό μεγαλειώδες «τά πάντα ρεΐ», από τότε αρχίζει και ή έπιστήμη, δηλαδή ή ιδεατή κίνηση, σύλληψη, της αιώνιας αντικειμενικής πραγματικότητας. Άρα και κάθε θεώρηση ενός ιστορικού γεγονότος, έφ' όσον στηρίζεται στην έπιστήμη, εξελίσσεται άδιόκοπα, εμπλουτίζεται, προοδεύει, άφου «τά πάντα ρεΐ», τόσο στην αντικειμενική όσο και στην ιδεατή κίνηση. Και στην περίπτωση της Ιστορίας και γενικά όλων των κοινωνικών έπιστημών, όπου δέν μπορεί νά υπάρξει πειραματικό έργαστήριο για έπιβεβαιώσεις, ή έρευνα είναι εξαιρετικά δύσκολη και περίπλοκη. Η έπιστημονικότητα ή όχι ενός ιστορικού έργου εξαρτιέται από τό κατά πόσο συνέλαβε την οϋσία του γεγονότος πού έρευνά, δηλαδή την ίδια την αντιφατικότητά του, την κίνησή του, μέ βάση τό εμπειρικό ιστορικό υλικό πού έχει στη διάθεσή του ό μελετητής. Άλλά και πάλι τίποτα δέν είναι άπόλυτο. Γιατί τά πάντα, όπως είπαμε, είναι κίνηση.

Κάτω άπ' αυτό τό πρίσμα, «Η Μικρασιατική Καταστροφή» δέν μπορεί νά θεωρείται ως ένα έργο όριστικά ολοκληρωμένο. Η έθνική μας καταστροφή του 1922 πάντα θά άποτελεί αντικείμενο έρευνας και πάντα θά είναι άνοικτη για νέους προβληματισμούς και νέα γνώση. Έπομένως, για πιο θαθείά έθνική άυτογνωσία. Και τό έργο, στο σημείο αυτό τουλάχιστον, άπέφυγε τίς κακοτοπιές. Δέν υπάρχουν συμπεράσματα όριστικά. Προβληματισμός υπάρχει μά είναι άνοικτός και μάλιστα έτσι διατυπωμένος ώστε νά επιβάλλει στον άναγνώστη

Heraklitos
monument
perpetuel

μηνιαίο
ροζ

III

visions
materialiste
dialectique
de l'histoire

τήν ανάγκη γιά ἔλεγχο καί κριτική. Αυτό εἶναι ἡ ἀπαι-
τηση τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης καί χρειάζεται νά τή σέβε-
ται ὁ κάθε ἐρευνητής. Ὅμως, παράλληλα ὁ ἐρευνητής δέν
μπορεῖ ν' ἀγνοεῖ ἢ καί ν' ἀπορρίπτει τούς βασικούς
νόμους τῆς ἱστορικῆς κίνησης τῆς ἀνθρωπότητας· ἰδιαί-
τερα τόν καθολικό νόμο τῆς ἀντίφασης, ὁ ὁποῖος ἐπιβάλ-
λεται -σέ κάθε δοσμένη στιγμή- ἀνάλογα μέ τήν τάση
πού κυριαρχεῖ (ἀντίφαση σημαίνει πάλι ἀνάμεσα σέ
ζεῦγος ἀντίθετων δυναμικῶν τάσεων), ἀλλά πάντα μ'
ἕναν πολύπλοκο καί κατά προσέγγιση τρόπο, ὅπως
παρατηρεῖ καί ὁ Κ. Μαρξ: «σάν κάποιος ὅρος διακυμάν-
σεων, πού ποτέ δέν μπορεῖ νά διαπιστωθεῖ μέ ἀκρίβεια»
(Κεφάλαιο, τομ. Γ'). Κι αὐτό γιατί ὅλα εἶναι μεταβατικά
στάδια τῆς ἐξέλιξης, ἄρα ἀντιφατικά, ἄρα κίνηση.
Ὅμως, ἡ πιό πάνω ἀλήθεια δέν σημαίνει ὅτι ἡ ἱστορία
εἶναι ἀκατανόητη. Εἶναι ἐξελισσόμενη πορεία ἀπό τό
κατώτερο πρὸς τό ἀνώτερο (τό ἴδιο ἰσχύει καί γιά τήν
ἱστορικὴ ἐπιστήμη, ὅπως καί γιά ὅλες τίς ἄλλες ἐπι-
στήμες).

Ἡ Ἱστορία, ὅπως εἶναι σ' ὅλους γνωστό, εἶναι τρισδι-
άστατη: ἔχει παρελθόν, παρόν καί μέλλον. Ὅταν ἡ ἱστο-
ρικὴ ἐρευνα ἐξετάζει τό παρελθόν, μακρινό ἢ καί πρό-
σφατο, ἀσφαλῶς ἐξετάζει κάποια συγκεκριμένη στιγμή
τῆς ἱστορικῆς κίνησης (ἄρα καί μέρος τῆς γενικῆς νομο-
τέλειάς της). Καί ἡ πρώτη πάντα ἐντύπωση εἶναι ὅτι τόν
καθοριστικό ρόλο τόν παίζουν διάφορα γεγονότα (ἢ
τυχαῖα, ἃς ποῦμε, συγκυρία). Ὅμως, καθὼς ἐξελικτικά
φωτίζουμε τά γεγονότα τοῦ παρελθόντος, ἀνακαλύ-
πτουμε καί πειθόμαστε ὅτι πίσω ἀπὸ τίς συμπτώσεις, ἀπὸ
τό τυχαῖο, κρύβονται ἐσωτερικοὶ νόμοι πού χωρὶς τήν
ἀνακάλυψή τους εἶναι ἀδύνατη καί ἡ ἐρμηνεία τῶν
ἱστορικῶν γεγονότων. Ἐτσι μποροῦμε νά κατανοήσουμε

πολλές πλευρές τοῦ παρόντος καί νά φτάσουμε ἀκόμα
καί σέ πρόβλεψη, γενική, γιά τό μέλλον. Καί ὅπως ἔλεγε
καί ὁ Albert Schweitzer, «ἂν ὁ ἄνθρωπος χάσει τήν
ικανότητα τῆς πρόβλεψης, τότε ὁ κόσμος θά καταστρα-
φεῖ». Ἄρα ἡ ἱστορικὴ ἐπιστημονικὴ ἐρευνα καταλήγει νά
εἶναι καί πηγή ζωῆς.

Ἀναφέραμε ὅλα τά πιό πάνω, γιατί νομίζουμε πὼς θά
βοηθήσουν τόν ἀναγνώστη νά κατανοήσει εὐκολότερα
τίς ἐπισημάνσεις μας γιά τό ἔργο «Μικρασιατικὴ Κατα-
στροφή». Ὅταν ὁ συγγραφέας μελετοῦσε τὴ μεγαλύτερη
ἐθνικὴ τραγωδία μας στοὺς νεώτερους χρόνους, ἡ κυρί-
αρχη ἄποψη τῆς ἐλληνικῆς ἱστοριογραφίας ἦταν πὼς
χάρη στήν ἀφρονα πολιτικὴ τοῦ Ε. Βενιζέλου ἢ τήν
προδοτικὴ πολιτικὴ τοῦ Δ. Γούναρη χάθηκε ἡ «Μεγάλῃ
Ἑλλάδα», ὁ καρπὸς τοῦ ὁράματος τῆς μεγάλης ιδέας τῆς
ἐλληνικῆς ἀστικῆς τάξης. Ἡ λαθεμένη ἰδεαλιστικὴ ἀντί-
ληψη ὅτι τὴν ἱστορία τὴ δημιουργοῦν οἱ προσωπικότητες
κυριαρχεῖ δυστυχῶς ἴσαμε σήμερα καί ἐπηρεάζει ἀπο-
φασιστικά καί τὴ σκέψη καί τὴ συλλογικὴ συνείδηση τοῦ
λαοῦ μας. Ὁ συγγραφέας ἔνωσε, ὅπως ἀναφέραμε, τήν
ἀνάγκη νά πλησιάσει τὴν ἀλήθειαν τῆς ἐθνικῆς τραγω-
δίας, βασισμένος στήν ἐπιστημονικὴ μέθοδο καί μεθοδο-
λογία, τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμου. Ἐτσι μονάχα μπορεῖ
κανεῖς, ὡς ἄτομο, ἀλλά καί ὡς ἔθνος, ν' ἀποκτήσει ὀρθή
γνώση, ἄρα καί ἰκανότητα ἐρμηνείας τῆς πραγματικότη-
τας τοῦ παρόντος, μὰ καί τὴ δυνατότητα πρόγνωσης,
πρόβλεψης -σέ γενικὲς γραμμὲς- τοῦ μέλλοντος. Δέν
θαδίζει στὰ τυφλά (αὐτὴ εἶναι καί ἡ κύρια προσφορὰ
τῆς ἐπιστήμης τῆς Ἱστορίας).

Τό ἔργο «Μικρασιατικὴ Καταστροφή» γράφτηκε μέ
γνώμονα τὰ παρακάτω:

1. Τὴν ἀναγνώριση τῆς ὑπαρξῆς τοῦ ἀντικειμενικοῦ

*La Grande Guerre
la fin de
la guerre et
la fin de
la guerre
grecque!*

κόσμου γενικά. Τήν αποδοχή ότι μπορεί νά γίνει κατανοητή ή κοινωνική πραγματικότητα, δηλαδή ή οὐσία της (μέ τήν έννοια ότι ή οὐσία δέν υπάρχει έξω από τά αντικειμενικά φαινόμενα, αλλά μέσα τους καί συνεπώς αποτελεί τήν κύρια γενική ιδιότητά τους, τήν προσδιοριστική νομοτέλειά τους). 'Η γνώση τής οὐσίας κάθε συγκεκριμένου φαινομένου τοῦ ιστορικοῦ γίνεσθαι, ή διαλεκτική ένότητα τῶν εξελικτικῶν δυναμικῶν διαδικασιῶν καί σχέσεών του μέ τό ὅλο τής δοσμένης ιστορικής πραγματικότητας εἶναι ή πρώτη, ή υποχρεωτική προϋπόθεση για τήν επιστημονική κατανόσή του.

2. Τήν αποδοχή τής ἀλήθειας ότι εἶναι δυνατή ή επιστημονική προσέγγιση τής πραγματικότητας γενικά ή κάποιας συγκεκριμένης ιστορικής στιγμῆς της, ὡς ὅλο ή ὡς μέρος τοῦ ὅλου (κάποιο γεγονός). Δηλαδή ότι μπορούμε νά φτάσουμε στήν ἀποκάλυψη, ἀνέυρεση τοῦ καθοριστικοῦ ὑλικοῦ παράγοντα (τῆς ὀρίζουσας) τῆς δυναμικῆς εξελικτικῆς διαδικασίας (τῆς κίνησης) τοῦ ὅλου ή μέρους τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητας (ή ταξική ἀποδοχή τῆς φύσης στά πλαίσια τῆς διαλεκτικῆς ἀντιφαστικότητάς της, στά πλαίσια τοῦ καθολικοῦ νόμου τῆς ἀντίφασης).

3. Τήν παραδοχή τῆς ἀλληλοεξάρτησης καί ἀλληλοεπίδρασης τοῦ ἀντικειμενικοῦ (ὑλικοῦ) καί τοῦ ὑποκειμενικοῦ (τῆς ιδεατῆς ἀντανάκλασης τοῦ πρώτου) καί ότι τό ὑποκειμενικό ἀποτελεῖ καί αὐτό κομμάτι τῆς νομοτελειακῆς εξελικτικῆς διαδικασίας (τῆς κίνησης).

4. Τήν ἀναγνώριση τῆς ἐγκυρότητας τοῦ ἀξιώματος ότι ὅλα τά κοινωνικά συστήματα, οἱ κοινωνικο-οικονομικοί σχηματισμοί εἶναι μεταβατικοί ἄρα ἀντιφαστικοί, δηλαδή ἀποτελοῦν ἐκφραση τῆς κίνησης τῆς κοινωνίας ἀπό τό κατώτερο πρὸς τό πιό σύνθετο καί

ἀνώτερο μέ κινητήρια δύναμη τήν ἐξέλιξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καί μέ πηγή τῆς ἐξέλιξης τήν ταξική πάλη (στῆς ταξικές κοινωνίες).

5. Τήν ἀναγνώριση τῆς διαλεκτικῆς ένότητας γενικοῦ καί ειδικοῦ καί τῆς συγκεκριμενοποίησής τους στήν εξελικτική διαδικασία τῆς πραγματικότητας (ὅπου πολλές φορές τό εἶδικό παίρνει τή θέση τοῦ γενικοῦ καί ἀντίστροφα).

6. Τήν παραδοχή ότι σ' ὅλα τά ιστορικά γεγονότα ὑπάρχουν τρεῖς διαστάσεις: τό παρελθόν (ὡς ἀφετηρία), τό παρόν (ὡς βάση τῆς πραγματικότητάς τους) καί τό μέλλον (ὡς ἐμβρυον τοῦ ἐπερχόμενου νέου).

Θά πρέπει, ὁμως, νά υπογραμμίσουμε ότι, ἐπειδή τόσο τό ἀντικειμενικό, ὅσο καί τό ὑποκειμενικό, ἀποτελοῦν διαλεκτική ένότητα τῆς ἀνθρώπινης πραγματικότητας (ἀντίφαση), πολλές φορές συμβαίνει τό ὑποκειμενικό νά προκαλεῖ τή λεγόμενη λα ν θ ά ν ο υ σ α σ υ ν ν ε ἰ δ η σ η, πρᾶγμα πού σημαίνει ότι ή επιστημονική γνώση διαστρεβλώνεται, παραμορφώνεται καί κάτω ἀπ' αὐτή τή μορφή μπορεί ν' ἀποτελέσει στοιχεῖο διαφόρων ιδεολογιῶν (συγκεκριμένα τῶν καταπιεστικῶν τάξεων).

Ὁ γνωστός φιλόσοφος Κορνύλιος Καστοριάδης κάνει τήν παρακάτω παρατήρηση γιά τήν τέως ΕΣΣΔ καί γιά τίς ἄλλες χώρες πού εἶχαν πρόσφατα ἀμιγῆ κρατικομονοπωλιακό καπιταλισμό: «ὁ σοσιαλισμός ἔγινε «τό πομπῶδες συμπλήρωμα δικαίωσης», γιά τό ὁποῖο μιλῶσε ὁ Κ. Μάρξ, τό ὁποῖο ἐπιτρέπει νά διδάσκεται ὑποχρεωτικά στοὺς σπουδαστές τό «Κράτος καί Ἐπανάσταση» (ἔργο τοῦ Λένιν ὅπου ἀνέλυε τήν ἀνάγκη ἀπονέκρωσης τοῦ κράτους σημ. δικ) καί ταυτόχρονα νά διατηρεῖται ή πιό καταπιεστική καί στυγνή κρατική μηχανή πού γνώρισε κανείς καί τό ὁποῖο βοηθαίει τή γραφειο-

κρατεία νά καλύπτεται πίσω από τή «συλλογική ιδιοκτησία» τών μέσων παραγωγής» (Ἡ Φαντασιακή θέσμιση τῆς κοινωνίας). Θά λέγαμε ὅτι ἡ παρατήρηση τοῦ Κ. Καστοριάδη εἶναι σωστή ἂν ἀποδεχτοῦμε τό λεγόμενο μαρξισμό ὡς τή θεολογοποίηση τῆς ἐπιστήμης τοῦ διαλεκτικοῦ καί ἱστοικοῦ ὕλισμου (γι' αὐτό ἄλλωστε καί ὁ Κ. Μάρξ ἔγκαιρα δήλωσε ὅτι ὁ ἴδιος δέν εἶναι μαρξιστής). Ἐνῶ, στήν περίπτωση ἀκριβῶς αὕτη, ἔχουμε τό κλασικό παράδειγμα τῆς ἰδιοποίησης τῆς ιδεολογίας μιᾶς τάξης ἀπό μιᾶ ἄλλη (ὅπως ἰδιοποιήθηκαν τή χριστιανική ιδεολογία τών δούλων οἱ ἀνερχόμενοι φεουδάρχες) καί παράλληλα ἔχουμε τήν ἀπόδειξη ὅτι τό ὑποκειμενικό μπορεῖ νά στρεβλώσει καί τήν πιό ἔγκυρη ἐπιστημονική γνώση, ἔτσι πού νά τήν ἀξιοποιήσει ὡς ιδεολογικό-δογματικό στοιχεῖο κάποια τάξη γιά τήν ιδεολογία της. Ἄν ὁ Λένιν ἀποκαλοῦσε τό σοσιαλισμό κρατικομονοπωλιακό καπιταλισμό σὺν δικτατορία τοῦ προλεταριάτου (συνένωση δυό ἀντίθετων κοινωνικῶν συστημάτων), τό ἔκανε γιά νά αἰτιολογήσει τήν ὑπαρξη τοῦ κρατικομονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ στή χώρα του (λανθάνουσα συνείδηση τῆς πραγματικότητας). Καί ὁ Στάλιν, ὅταν ἀποκαλοῦσε τόν κρατισμό καί τήν ιδιοκτησία στά μέσα παραγωγῆς ἀπό τή συλλογική γραφειοκρατική ἀστική τάξη (τόν ἐκφραστή τοῦ συνολικοῦ καπιταλιστά) κατώτερη καί πρωτόγονη μορφή τῆς κοινωνικοποίησης τών παραγωγικῶν δυνάμεων (Οἰκονομικά Προβλήματα τῆς ΕΣΣΔ), τό ἔκανε γιά νά καλύψει τόν ἄγριο πιά καπιταλιστικό χαρακτήρα τοῦ σοβιετικοῦ καθεστώτος (ἀπολογητισμός). Ἀλλά καί ὅλες οἱ συλλογικές γραφειοκρατικές κρατικές ἀστικές τάξεις (οἱ κρατιστές) ἔκαναν τό ἴδιο παρ' ὅλο πού δέν ἀποδέχονται τό λεγόμενο «μαρξισμό» (βλέπε τό δόγμα τών κοινωνικοποιήσεων, ἐποπτικῶν

συμβουλίων κ.λπ. τών Γερμανῶν ἐθνικοσοσιαλιστῶν καί τών τριτοδορμικῶν-τριτοκοσμικῶν σοσιαλιστῶν).

Ἀλλά μήπως καί ἄλλες ἐπιστημονικές προσφορές δέν ἀξιοποιήθηκαν μέ κίβδηλο τρόπο γιά νά στηρίξουν σκοταδιστικές ιδεολογίες; Ἡ ἐπιστημονική προσφορά τοῦ Δαρβίνου, πού ὥθησε τίς φυσικές ἐπιστήμες πρὸς τήν κατεύθυνση τοῦ διαλεκτικοῦ ὕλισμου, παράλληλα τροφοδότησε τή λεγόμενη θεωρία τοῦ κοινωνικοῦ δαρβινισμοῦ, πού ἔρχεται νά δικαιώσει τό ρατσισμό καί τόν νόμο τῆς ζούγκλας πού ἐπικρατεῖ στόν ἀποικιοκρατικό καπιταλισμό. Μήπως ὁ Φρόντ δέν ἔδωσε τό δικαίωμα νά χρησιμοποιηθοῦν πολλά ἐπιστημονικά συμπεράσματά του ἀπό τοὺς ἱεδολόγους ἐκείνους πού ἐξηγοῦν ὅλα τὰ κοινωνικά φαινόμενα μέ βάση τό σέξ (ιδεολογία τοῦ βασιλείου τοῦ σέξ); Μήπως ἡ θεωρία τοῦ Πανλώφ γιά τίς ἀμοιβαῖες σχέσεις τῆς ἐμπειρίας καί τῆς θεωρητικῆς σκέψης, τῆς ἐπιστήμης καί τῆς πράξης, γιά τὰ ἐξαρτημένα καί ἀνεξάρτητα ἀνταντακλαστικά, δέν χρησιμοποιήθηκε ἀπό τοὺς μιχεϊδιοριστές (πραγματιστές καί θετικιστές) γιά νά προωθήσουν τίς τεχνικές τῆς προπαγάνδας, τῆς διαφήμισης καί, σέ τελευταία ἀνάλυση, τῆς συστηματικῆς ἀλλοτριώσεως τών λαῶν (μετατροπὴ τους σέ πλῆθος); Καί θά μπορούσαμε νά δώσουμε καί πολλά ἄλλα παραδείγματα. Ἡ ἐξήγηση εἶναι, κατὰ τήν ἀποψή μας, μία: καί ἡ πιό βαθιά ἐπιστημονική θεώρηση μπορεῖ χάρη στό γεγονός ὅτι τό ἀντικειμενικό καί τό ὑποκειμενικό ἀποτελοῦν δομικά στοιχεῖα τῆς πραγματικότητας, νά ἔχει καί αὕτη ὡς κίνηση δυό ἀντίθετες τάσεις: α) τήν ἐπιστημονική προσφορά της καί β) τή δυνατότητα τῆς ἀντεπιστημονικῆς ἐρμηνείας της ὡς ἀντεπιστημονικό δόγμα (ἀναποδογύρισμα τῆς ἀλήθειας).

Ὁ συγγραφέας ἔχει τήν ἀποψη ὅτι στό ἔργο του

«Μικρασιατική Καταστροφή» κατόρθωσε ν' αποφύγει τις πιο πάνω κακοτοπιές. Και πάλι, όμως, ο αναγνώστης πρέπει να πάρει υπόψη του ότι και ο συγγραφέας, ως άνθρωπος, είναι και αντικείμενο και υποκείμενο. Ακόμα ότι ως άνθρωπος είναι κοινωνικός οργανισμός, δηλαδή ότι η στάση του καθορίζεται από τη σχέση που έχει προς ένα συγκεκριμένο πολιτισμό, τον οποίο και αντιλαμβάνεται ως την «έξωτερική» πραγματικότητά του. Άρα, ως άνθρωπος, διδάχθηκε από την κοινωνία του ότι είναι μέλος της, ενώ ο ψυχισμός του, ή ψυχική του προδιάθεση και η κοινωνική του θέση και στάση προσδιορίστηκαν από δύο βασικούς παράγοντες: α) τον ελληνικό πολιτισμό-πατριωτισμό και β) τον περιβάλλοντα Άραβικό Κόσμο, μέσα στον οποίο μεγάλωσε και έζησε στα κρίσιμα χρόνια της παιδικής και εφηβικής ηλικίας τον καιρό του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου και μάλιστα, μέσα στο εὐμενές κλίμα αγάπης που είχε τό στενό περιβάλλον του προς τον Κόσμο αυτό. Έτσι, διαμορφώθηκε η γνήσια ελληνική εθνική συνείδησή του, μά ταυτόχρονα και η αντιαποικιοκρατική-αντιμπεριαλιστική και αντιφασιστική συνείδησή του (ποτέ δέν αισθάνθηκε ο συγγραφέας ούτε πάροικος, ούτε λευκός κύριος, μά φιλοξενούμενος ενός καταπιεσμένου αποικιοκρατικά Κόσμου, της «Οὐμπα Άραμπίγια», αυτό φαίνεται και στο έργο του «Ιστορία της Αποικιοκρατίας» και στο ανέκδοτο έργο του «Άραβικός Κόσμος και Έλληνισμός»).

Όσον αφορά λοιπόν την ψυχική προδιάθεση, με την οποία αντιμετώπισε ο συγγραφέας τα γεγονότα της Έγγυς Ανατολής στα 1918-1922 (δηλαδή αυτό που μπορούμε ν' αποκαλέσουμε οργανοποιό κίνητρο του όλου τρόπου αντιμετώπισης από τη μεριά του των γεγονότων της ιστορικής εκείνης στιγμής) αυτή είχε θετική επίδραση

γιά την ιστορική αλήθεια. Γιατί ήταν γεμάτος από πολύτιμες εμπειρίες, που τον δοθήσαν αργότερα, ως ερευνητή, να βλέπει τα πράγματα σφαιρικά, όχι εθνοκεντρικά, μά ταυτόχρονα και κάτω από τό πρίσμα ενός Έλληνα που λάτρεψε την ελευθερία του έθνους του και κάθε καταπιεσμένου έθνους. Μάλλον όλα αυτά συντέλεσαν στο να κατανοήσει, να μὴν παρεξηγήσει τις έπισημονικές αρχές του ιστορικού γίνεσθαι (αναφερθήκαμε σ' αυτές πιο πάνω).

Στήν πορεία της έρευνάς του, ο συγγραφέας εντόπισε δύο βασικούς παράγοντες (ορίζουσες) που έπηρέασαν τά γεγονότα στην Έγγυς Ανατολή μετά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο (που κατά συνέπεια οδήγησαν και στη Μικρασιατική Καταστροφή, στην εθνική μας τραγωδία): α) τό ρόλο που έπαιξε ή νέα πρώτη ενεργειακή ύλη στην αποικιοκρατική παγκόσμια καπιταλιστική αγορά. Αυτό που έγραφε στα 1958 ο βορειοαμερικανός Ο' Connor, ότι δηλαδή «όποιος κυριαρχεί στο πετρέλαιο, αυτός θά κυριαρχεί και στην αγορά, γιατί χάρη στο μαζούτ θά κυριαρχεί στις θάλασσες, χάρη στην αεροπορική δενζίνη θά είναι κύριος των αϊθέρων και χάρη στη δενζίνη των αυτοκινήτων θά είναι ο ήγεμόνας της ξηράς», ήταν κάτι που τό είχε υπόψη του ο συγγραφέας όταν έγραφε τό έργο του. Γι' αυτό θεώρησε τό πετρέλαιο της Έγγυς Ανατολής αποφασιστικό παράγοντα γιά την έκρηξη και την πορεία των πολεμικών γεγονότων στα 1918 - 1922 β) τό ρόλο που άρχισαν να παίζουν, όλο και πιο αποφασιστικά, τά αντιαποικιακά - αντιμπεριαλιστικά κινήματα, ιδιαίτερα της Ανατολής. Και οί δύο αυτές ορίζουσες σχετίζονταν άμεσα με την εξέλιξη του αποικιοκρατικού παγκοσμίου καπιταλιστικού καταμερισμού εργασίας, με τη λειτουργία και την αναπαραγωγή των καπιταλιστικών

παραγωγικών σχέσεων σέ παγκόσμια κλίμακα. Νομίζουμε, και σήμερα ακόμα, ότι τόν προτεύοντα ρόλο στίς ἐξελίξεις στήν Ἑγγύς Ἀνατολή τόν διαδραματίζει τό ἀντιμπεριαλιστικό κίνημα, ἀφοῦ ἀπό τήν πορεία του ἐξαρτιέται καί ἡ ζωή ἢ ἡ ἀλλαγὴ ἢ καί ἡ αὐτοκαταστροφή τοῦ παγκοσμίου συστήματος. Γι' αὐτό καί ὁ συγγραφέας στάθηκε ἰδιαίτερα στόν ἀντιμπεριαλιστικό ἀγώνα τοῦ τουρκικοῦ λαοῦ (πού τότε πῆρε τὴ μορφή τῆς ἐθνικοαστικῆς ἐπανάστασης). Ὅμως, ὁ συγγραφέας δέν ἀντιμετώπισε, στοῦ ἀπαιτούμενο δάθος, ὅτι ἡ ἐνεργειακὴ πρώτη ὕλη -χάρη στόν ἀποικιοκρατικὸ χαρακτήρα τοῦ καπιταλισμοῦ- ὄχι μονάχα πρέπει νά θρίσκεται στὰ χέρια τοῦ κεφαλαίου τῆς μητροπόλεως, μὰ καί σ τὸ ἔδαφος τῆς. Τό κνηνητὸ γιὰ τὰ πετρέλαια τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς (πού εἶναι τὰ πιὸ ἄφθονα στόν κόσμο) ἀπὸ τὸ καπιταλιστικὸ κέντρο ἀποτελοῦσε ἤδη ἀ ν ο μ ί α γιὰ τὴ λειτουργία τοῦ παγκοσμίου συστήματος (μέ αὐτό τὸ τεράστιο θέμα ἀσχολεῖται πιὸ συστηματικὰ στοῦ ἔργο τοῦ «Νεοαποικισμός» πού γράφτηκε δύο δεκαετίες ἀργότερα). Ἡ πιὸ πάνω ἀνομία προωθοῦσε μέ γοργοὺς ρυθμοὺς τὴν τάση γιὰ τὴ διεθνοποίηση (διαμερισμὸ) τοῦ παραγωγικοῦ κεφαλαίου (διάδοση τοῦ δευτερογενεοῦς τομέα τῆς οἰκονομίας καί στήν περιφέρεια), γεγονὸς πού ἀναπόφευκτα ὁδηγεῖ σ τὴ ν ἀ π ο δ ι ο ρ γ ᾶ ν ω σ η τῆς παγκόσμιας καπιταλιστικῆς οἰκονομίας (φαινόμενο ἄμεσα ἀπτό στίς ἡμέρες μας) καί στόν παρασιτισμὸ τῆς. Ἡ ὅλη αὐτὴ διαδικασία ὁδηγοῦσε καί στοῦ πέρασμα ἀπὸ τὴν ἀποικιοκρατία στόν νεοαποικισμό (καταλυτικὸς παράγοντας πού ἡ «Μικρασιατικὴ Καταστροφή» δέν τόν ἀντιμετωπίζει στοῦ θαθμὸ καί στήν ἔκταση ἢ ὅποια ἀρμόζει), δηλαδή πέρασμα στοῦ μονοπωλιακοῦ - κρατικομονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ (στοῦ σάπισμα καί βάθαυμα τοῦ παρασι-

τισμοῦ καί τοῦ ὀλοκληρωτισμοῦ τοῦ ἀστικοῦ κράτους, μὰ καί τῆς καπιταλιστικῆς κοινωνίας γενικά) μέ κύριο χαρακτηριστικὸ τὴν ἐπιδίωξη τοῦ μέγιστου κέρδους μέ τὴν ἐντατικοποίηση τῆς ἐργασίας καί τῆς μαζικῆς χρησιμοποίησης τῶν φτηνῶν ἐργατικῶν χεριῶν τῆς περιφέρειας στὴ βιομηχανία.

Οἱ βιομηχανικοὶ ἐργάτες ἄρχισαν νά πληθαίνουν στήν περιφέρεια καί νά μειώνονται στὴ μητρόπολη (ποσοστιαῖα). Τὸ 1970 ἀπὸ 870 ἑκατομμύρια βιομηχανικοὺς ἐργάτες, τὰ 496 ἑκατομμύρια ζοῦσαν καί δούλευαν στήν παριφέρεια (φυσικά σέ βιομηχανικοὺς κλάδους μέ κατώτερη ὀργανικὴ σύνθεση τοῦ κεφαλαίου).

Σέ συνδυασμὸ μέ τὴν πιὸ πάνω πραγματικότητα ἔπρεπε ν' ἀντιμετωπιστεῖ ἡ ἐξήγηση τῆς στάσης τῶν μεγάλων δυνάμεων στὰ γεγονότα τοῦ 1918 - 1922. Σωστά ὁ συγγραφέας διαπιστώνει καί ἀποδεικνύει τὸ λυσσαλέο ἀγώνα ἀνάμεσα στίς μεγάλες ἀποικιοκρατικὲς δυνάμεις (ἰδιαίτερα τῆς Μεγάλης Βρετανίας καί Γαλλίας, ἀλλὰ καί τῆς Ἰταλίας) γιὰ τόν ἔλεγχο τῆς περιοχῆς, ὅπως καί τὴν πάλη τῶν ΗΠΑ, τοῦ κέντρου πιά τοῦ παγκοσμίου καπιταλιστικοῦ συστήματος, κατὰ τῶν εὐρωπαίων συμμάχων τους γιὰ νά ἀρπάξουν ἀπ' αὐτοὺς καί τὴν περιοχὴ καί τὰ πετρέλαιά της. Οἱ ΗΠΑ ἦταν τότε ὁ σκαπανέας, ὁ σηματοφόρος τοῦ παγκοσμίου νεοαποικισμοῦ (αὐτὸ ἀποτελοῦσε σημαντικὸ στοιχεῖο τῆς μετέπειτα Pax Americana). Ἀλλὰ ἐκεῖ πού ἐντοπίζεται μ ο ν ὀ π λ ε υ ρ ῆ ἐρμηνεία εἶναι στόν ἀποφασιστικὸ ρόλο πού διαδραμάτισε ἡ τότε νεαρὴ Σοβιετικὴ Ρωσία. Ἦταν ρόλος δυνάμει ἀντιμπεριαλιστικὸς καί δυνάμει ἱμπεριαλιστικὸς (σὴν ἀντιφατικότητα αὐτὴ τοῦ σοβιετικοῦ καθεστώτος στὰ πρῶτα βήματα τῆς ζωῆς του ἀναφερόμαστε σ' ἄλλα μεταγενέστερα ἔργα μας, κυρίως στοῦ ἔργο «Ταξικοὶ ἀγῶνες στήν

ἐποχή τοῦ Καπιταλισμοῦ» τόμ. Β'). Στά 1918 ὁ Λένιν παρατηροῦσε ὅτι ἡ ἀγγλογαλλικὴ καὶ ἡ ἀμερικανικὴ ἀστικὴ τάξη ἦταν ἐκείνη πού ἀρνήθηκε ἀκόμα καὶ νά διαπραγματευτεῖ μαζί μας μιὰ γενικὴ εἰρήνη! Αὐτὴ ἀκριβῶς ἐνήργησε προδοτικὰ ἀπέναντι στὰ συμφέροντα ὄλων τῶν λαῶν, αὐτὴ ἀκριβῶς παρέτεινε τὸν ἱμπεριαλιστικὸ πόλεμο (Γράμμα στοὺς ἀμερικανοὺς ἐργάτες - 1918). Ἦταν, ἀσφαλῶς, σωστὴ διαπίστωση ἀλλὰ καὶ ὄχι ἀπόλυτα σαφής. Καὶ στὰ 1918 - 1920 οἱ ΗΠΑ ὁργάνωσαν καὶ ἠγήθηκαν τῆς ξενικῆς ἐπέμβασης στὴ Σοβιετικὴ Ρωσία, μὰ μὲ κύριο στόχο τὴν ἀρπαγὴ τῶν πετρελαίων της, ἀκόμα καὶ τῆς Σιβηρίας (καὶ ὄχι γιὰ τὴ συντριβὴ τοῦ προλεταριακοῦ καθεστώτος, μὰ γιὰ τὴν ἐξασθένιση τῆς ἀντιιμπεριαλιστικῆς τάσης τοῦ νέου καθεστώτος).

Ὁ Λένιν πίστευε ὅτι τὸ ἀπίθανο ἐγινε γεγονός: ἡ Σοσιαλιστικὴ Δημοκρατία σέ καπιταλιστικὴ περικύκλωση (ὁ σοσιαλισμός σέ μιὰ χώρα) (Σχέδιο εἰσήγησης στοῦ 9ο πανρωσικὸ συνέδριο τῶν Σοβιέτ-1921). Τραγικὴ παρεξήγηση γιὰ τὴν ἀντιφατικὴ φύση τῆς νέας τάξης πραγμάτων στὴ Ρωσία! Γι' αὐτὸ ἐνῶ σωστά ἐπέμενε στὴν αὐτοδιάθεση τῶν ἐθνῶν, στὸν ἀποφασιστικὸ ρόλο τῶν ἐθνικοαπελευθερωτικῶν κινήσεων τῶν καταπιεσμένων λαῶν τῆς περιφέρειας (ἀντιιμπεριαλιστικὴ ἐπαναστατικὴ τάση), ταύτιζε τὰ κινήματα αὐτὰ μὲ τὴ νεοαποικιακὴ ἀντιδραστικὴ ἀστικὴ τάξεις τῶν χωρῶν τοῦ ἀποικιακοῦ χώρου (βλέπε γράμμα τὸν πρὸς τὸν Σ.Α. Ἀράμπωφ, ὅπου λέει ὅτι ἡ ὑποστήριξη τοῦ Κεμάλ εἶναι ὑποστήριξη πρὸς τοὺς ἐργάτες καὶ τοὺς ἀγρότες τῆς Τουρκίας-1922) (ἱμπεριαλιστικὴ - ἀντεπαναστατικὴ τάση). Ἀκριβῶς οἱ πιὸ πάνω ἀντιφατικὲς ἀντιλήψεις τοῦ Λένιν μαρτυροῦσαν καὶ τὴν πάλιν πού διεξαγόταν μέσα στὴ νεαρὴ Σοβιετικὴ Ρωσία ἀνάμεσα στὶς δύο αὐτὲς ἀντίθετες τάσεις. Στὴ

«Μικρασιατικὴ Καταστροφὴ» ὁ συγγραφέας δὲν ξεκαθαρίζει καὶ δὲν ἀναλύει τὴν πιὸ πάνω ἀντιφατικότητα τῆς Σοβιετικῆς Ρωσίας τοῦ 1918-1922. Καὶ γι' αὐτὸ δὲν μπόρεσε νά κάνει τὴν πρόβλεψη ὅτι στὸ μέλλον ὁ νεοαποικισμός τῶν ΗΠΑ μποροῦσε κάλλιστα νά συμπληρωθεῖ ἀπὸ τὸ νεοαποικισμό τῆς Σοβιετικῆς Ρωσίας στὴ διαδικασία γιὰ τὴν κατάλυση τῶν εὐρωπαϊκῶν ἀποικιοκρατικῶν αὐτοκρατοριῶν καὶ γιὰ τὴν ἐπιβολὴ σέ παγκόσμια κλίμακα τοῦ νεοαποικιακοῦ μονοπωλιακοῦ-κρατικομονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ (αὐτὸ ἐγινε πιά πραγματικότητα μετὰ τὸ δεῦτερο παγκόσμιο πόλεμο).

Ἐνα ἄλλο στοιχεῖο, τὸ κυριότερο, πού ἀφοροῦσε τὴν ἐξελίξεις, πού ὁδήγησαν στὴν ἐθνικὴ μας τραγωδία τοῦ 1922, εἶναι ἡ ἀντιιμπεριαλιστικὴ πάλιν τοῦ τουρκικοῦ λαοῦ καὶ γενικότερα τῶν λαῶν τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς. Ὁ συγγραφέας τὸ ἀντιμετώπισε, κατὰ τὴ γνώμη του, ὀρθά. Ἐκεῖ, ὅμως, πού ἡ μελέτη του παρουσιάζει ἀδυναμία εἶναι στὸ πρόβλημα τοῦ συσχετισμοῦ τῆς ἀντιιμπεριαλιστικῆς πάλης μὲ τὸ ἐθνικὸ ζήτημα. Ἦδη ἀπὸ τὸ 1848 οἱ Μάρξ-Ἐνγκελς, σέ νεαρὴ ἡλικία τότε, ἐντόπισαν ὅτι ὅταν μέσα στοὺς κόλπους ἑνὸς ἔθνους μιὰ κοινωνικὴ ὁμάδα καταπιέζει μιὰ ἄλλη (καπιταλιστικὲς παραγωγικὲς σχέσεις), τότε ἀναπόφευκτα καὶ τὸ ἔθνος αὐτό, ὡς σύνολο, προσπαθεῖ νά καταπιέξει ἄλλα ἔθνη (Κομμουνιστικὸ Μανιφέστο). Ἡ καταπίεση ἔθνους ἀπὸ ἔθνος, ὅμως, σχετίζεται ἄμεσα καὶ μὲ τὸν ἀποικιοκρατικὸ χαρακτήρα τοῦ παγκοσμίου καπιταλιστικοῦ συστήματος. Καὶ στὸ στάδιο τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ, τοῦ νεοαποικισμοῦ, τοῦ περάσματος ἀπὸ τὸ μονοπωλιακὸ στὸν κρατικομονοπωλιακὸ καπιταλισμό, ὅπως παρατηροῦσε καὶ ὁ Λένιν, ἡ καταπίεση ἔθνους ἀπὸ ἔθνος γίνεται πιά καθολικὸ παγκόσμιο φαινόμενο. Ὁ συγγραφέας, ἂν καὶ σωστά

είδε ότι τα γεγονότα στην Έγγυς Ανατολή στα 1918-1922 πήραν τη μορφή ενός ολοκληρωτικού πολέμου ανάμεσα στο τουρκικό και στο ελληνικό έθνος (και εξηγεί τό γιατί), δεν στάθηκε ιδιαίτερα στο εθνικό ζήτημα και δεν έμβάθυνε στο χαρακτήρα του ελληνικού και του τουρκικού έθνους. Αλλά ό χαρακτήρας τους είναι αυτός που προσδιόριζε και τη φύση των ήγεμονικών τάξεων, των αστικών τάξεων, της Ελλάδας και της Τουρκίας (για τό εθνικό ζήτημα και τά έθνη, βλέπε τό έργο του συγγραφέα: «Τό Έθνικό Ζήτημα»)

Τό πρόβλημα της εθνογενετικής πορείας των Έλλήνων και των Τούρκων και της εθνικής τους ολοκλήρωσης είναι σχεδόν τελείως ανεξερεύνητο θέμα από άποψη έπιστημονική. «Ίσαμε την ελληνική επανάσταση, ή Τουρκία παρέμεινε ούσιαστικά «TERRA INCOGNITA» για τίς λεγόμενες πολιτισμένες χώρες της Εϋρώπης» (Φ. Ένγκελς: «Τό τουρκικό ζήτημα», 1853). Βέβαια, αυτό δεν σημαίνει και δεν σημαίνει ότι οι Εϋρωπαίοι ασχολήθηκαν συστηματικά και μέ την εθνική συγκρότηση των ίδιων των λαών τους. Όστόσο, έχουμε την άποψη ότι χωρίς τη γνώση των βασικών χαρακτηριστικών ενός έθνους είναι αδύνατο νά κατανοήσουμε και τη θέση του στο σύγχρονο κόσμο. Γιατί κάθε έθνος αποτελεί περίπλοκη διαλεκτική ένότητα δυναμικών σχέσεων που εφάπτονται κάθετα και οριζόντια της δυναμικής κοινωνικής εξέλιξης. Έκείνο που έδω μπορούμε νά ποϋμε είναι ότι τό ελληνικό έθνος ολοκληρώθηκε κάτω από συνθήκες καταπίεσης. Αντίθετα, τό τουρκικό έθνος διαμορφώθηκε κάτω από συνθήκες που γνωρίζει ένας προνομιούχος και καταπιεστικός λαός. Είναι κάτι σημαντικότατο. Οι Έλληνες ήταν ραγιάδες και οι Τούρκοι άφεντικά (στρατοκρατικό άντεπαναστατικό φεουδαλικό σύνολο σέ μία στιγμή

που σέ παγκόσμια κλίμακα, άρχισε ή αστική τάξη νά βρίσκεται σέ άνοδική πορεία). Οι Έλληνες ήταν γκισούρηδες (άπιστοι), ένω οι Τούρκοι προνομιούχος λαός του Ίσλάμ, παρ' όλο που τη θρησκεία τους την πήραν από τους Άραβες. Αλλά ένω οι Έλληνες, έστω και κάτω από άφάνταστα δύσκολες συνθήκες, συνέχισαν την πορεία τους πρós τον νέο καπιταλιστικό κόσμο, οι Όθωμανοί πεισματικά παρέμεναν στο στρατοκρατικό-φεουδαλικό κόσμο τους.

Βέβαια δεν θά πρέπει νά ξεχνάμε ότι οι Όθωμανοί στρατοκράτες-φεουδάρχες περιφρονούσαν τους Τούρκους όμοφύλους τους (Σελτζούκους και άλλους). Για τους Όθωμανούς ή λέξη «τούρκος» σήμαινε άγροίκος (Ίσαμε και τά τέλη του 19ου αιώνα). Τό μοναδικό που αποδεχόντουσαν οι Όθωμανοί φεουδάρχες ήταν πώς είχαν την ίδια θρησκεία μέ τους κολλίγους Τούρκους (τόν «προνομιούχο λαό» του Άλλάχ). Η δημιουργία της Όθωμανικής Αυτοκρατορίας μετέτρεψε έναν όλόκληρο χώρο σέ κέντρο της φεουδαλικής άντεπανάστασης στην Ανατολική Εϋρώπη-Ανατόλια, Β. Άφρική, μέ φεουδάρχες που μισούσαν κάθε κοινωνική πρόοδο. Κι όλα αυτά συνέβαιναν σέ μία ιστορική στιγμή που ή φεουδαρχία έσθηνε. Οι Όθωμανοί ήγεμόνες βρίσκονταν πολύ πίσω από τους ραγιάδες τους (χριστιανούς, μά και μουσουλμάνους). Όταν άρχιζαν οι Όθωμανοί νά αστικοποιούνται και ν' αποκτοϋν εθνική συνείδηση (τέλη 19ου-άρχές 20ου αιώνα), ήδη τό ελληνικό έθνος έπαιρνε τό δρόμο της ανάπτυξης του και τό ελληνικό κεφάλαιο, αξιοποιώντας τό κύριο χαρακτηριστικό του έθνους του, τη ναυτοσύνη του, είχε μετατραπεί κιάλας σέ αξιόλογη δύναμη, ήγετική, τότε, ενός έθνους που φλεγόταν από τά ιδανικά της άντιαποικιοκρατικής πάλης, της

ἐλευθερίας καί τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας (βλέπε ἔργο Ρήγα Βελεστινλή).

Οἱ πρῶτοι Ὀθωμανοὶ ἄστοι προῆλθαν κυρίως ἀπὸ τὸ στρατό (στρατοκράτες). Καί πρέπει νά σημειωθεῖ τὸ γεγονός ὅτι ὑπῆρξαν προῖόν τῆς ἀνάπτυξης τῶν καπιταλιστικῶν παραγωγικῶν σχέσεων στήν Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία, ἀνάπτυξη ὅμως πού προκάλεσαν οἱ ἄστοι τῶν ὑπόδουλων λαῶν τῆς, τῶν ραγιαδῶν, οἱ ὅποιοι εἶχαν ἔτοιμους κουρελιάσει καί ταπεινώσει τὴν Ὀθωμανικὴ στρατοκρατικὴ φεουδαρχία. Καί τὸ κουρελιάσμα αὐτό, σήμαινε κυριαρχία τῶν ἀστῶν τῶν ὑπόδουλων ἐθνῶν στήν ἐσωτερικὴ ἀγορά τῆς αὐτοκρατορίας ὅπως καί ὑπεροχὴ τοῦ ἐθνικοῦ πολιτισμοῦ τους. Αὐτὸ τὸ γεγονός, στή συνείδηση τῶν ὀψιμων ὀθωμανῶν ἀστῶν (στρατοκρατῶν), μεταφραζόταν σὲ ἀκράτητο ἀνταγωνισμό, μὰ καί μίσος ἐνάντια στὰ ἄλλα ἔθνη τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Σουλτάνου τους. Ἐπρεπε, λοιπόν, σὲ κάποιον νά στηριχτοῦν. Καί τότε ἦταν πού θυμῆθηκαν πὼς εἶναι ὁμόφυλοι τοῦ τουρκικοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ πού πάντα περιφρονοῦσαν. Ἀλλά ξεπῆδησαν, ὅπως εἶπαμε, ἀπὸ τίς οικονομικὲς καί ἄλλες δραστηριότητες τῶν ὑπόδουλων ἐθνῶν καί παράλληλα ὡς ἀξιωματοῦχοι (στρατιωτικοὶ κυρίως) τῆς καταρρέουσας αὐτοκρατορίας τους, ἡ ὁποία ἀποτελοῦσε πιά στήριγμα τῆς ἀποικιοκρατίας στήν Ἀνατολή (ἀπ' ἐδῶ πηγάζει ἡ τουρκοφιλία τῶν εὐρωπαίων ἀποικιοκρατῶν). Κι ὅλη αὐτὴ ἡ διαδικασία συντελεῖτο σὲ μιὰ ἱστορικὴ στιγμή, ὅπου ἡ παγκόσμια ἀστική τάξη εἶχε πάρει τὴν κατιοῦσα γραμμὴ πορείας. Γι' αὐτὸ καί οἱ νεότουρκοι ἄστοι, διαμορφώθηκαν ὡς συντηρητικοί, ρατσιστές, σωθινιστές, μὰ καί καταπιεστές νεοαποικιστές μὲ κύριο στόχο νά γίνουν μέλη τῆς κεφαλαιοκρατικῆς μητροπολιτικῆς οἰκογένειας. Ἡ κατάρρευση τῆς

Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καί ἡ δημιουργία τῆς λεγόμενης Κεμαλικῆς Τουρκίας (βλέπε προσθήκη στο τέλος τοῦ ἔργου μας) ἀποτελοῦσαν στήν οὐσία, μεγάλη ἥττα τοῦ τουρκικοῦ ἀντιιμπεριαλιστικοῦ ἐθνικοαπελευθερωτικοῦ κινήματος. «Ὅλα τὰ ἔθνη τοῦ κόσμου προέρχονται ἀπὸ τοὺς Τούρκους», αὐτὸ διδάσκεται ἴσαμε σήμερα στὰ σχολεῖα τῆς χώρας αὐτῆς. Μὰ καί «ὅλες οἱ γλώσσες τοῦ κόσμου προέρχονται ἀπὸ τὴν τουρκικὴ». Κι' αὐτὸ διδάσκεται καί δείχνει ὅτι οἱ ὀθωμανοὶ ἄστοι ἀκολούθησαν τίς πιὸ ἀντιδραστικές θεωρίες. Μὰ, ἀπὸ τὴν ἄλλη, ὅταν μέ τέτοια πρωτόγονα καί ἀνθρωποφάγα ἰδεολογήματα πηγαίνουν ν' ἀποκτήσουν ἐπαφὴ μὲ τὸ ἔθνος τους, πού αἰῶνες τὸ ξεζούμιζαν καί χλεύαζαν, ὡς ὀθωμανοὶ πασάδες, καί νά τὸ κάνουν νά τοὺς ἀκολουθεῖ, ἐνῶ ταυτόχρονα, γιὰ νά εἶναι «Εὐρωπαῖοι» ἀποικιοκράτες, μετατρέπουν τὴν Τουρκία σὲ διλαέτι τῶν ξένων ἀποικιοκρατῶν-ἱμπεριαλιστῶν, ἐλάχιστη μποροῦνε νά ἔχουν ἐπιτυχία. Ἔτσι, μπορεῖ νά ἰσχυριστεῖ κανεὶς ὅτι ἀκόμα καί σήμερα δέν ὑπάρχει ἐμπεδωμένη ἐθνικὴ συνείδηση στὸν τουρκικὸ λαό. Γι' αὐτὸ καί οἱ νεότουρκοι στρατοκράτες ἄστοι δέν ξεχνᾶνε καί τὸ Ἰσλάμ (ἂν καί ὅλα τὰ μουσουλμανικά ἔθνη, ἀκόμα καί τὰ τουρκογενῆ τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας, τοὺς θεωροῦν, δικαιολογημένα, κ α λ π ι κ ο υ ς).

Χάρη στήν ἀπουσία βαθύτερης ἀνάλυσης τῆς φυσιογνωμίας τῶν δύο ἐθνῶν, τοῦ Ἑλληνικοῦ καί τοῦ Τουρκικοῦ, τὸ ἔργο μας «Μικρασιατικὴ Καταστροφή» δέν μπόρεσε νά δώσει τὴν δυναμικὴ (τὴν προοπτικὴ) πού εἶχαν οἱ ἀστικές τάξεις τῶν δύο ἐθνῶν (στά 1918-1922). Ἡ ἐλληνικὴ ἀστικὴ τάξη, πέρα ἀπὸ τὸ ὅτι πῆγε ν' ἀξιοποιήσει τοὺς ἀλύτρωτους Ἕλληνες τῆς Ἀνατολῆς γιὰ νά ἐμπεδώσει τὴν παρουσία της στὰ Βαλκάνια καί στήν Ἑγγύς Ἀνατολή, ὡς κ α τ ε ξ ο χ ῆ ν ἀστικὴ τάξη τῆς θαλάσσιας

διομηχανίας, ενδιαφερόταν άμεσα και για τα πετρέλαια της Έγγυς Ανατολής (για την κίνηση του εμπορικού της στόλου, μά και για τη μεταφορά του πετρελαίου στις χώρες της μητρόπολης). Αυτό τό βλέπουμε πολύ καθαρά σήμερα, όπου ή ελληνική εμπορική ναυτιλία όχι μονάχα είναι πρώτη στον κόσμο (έννοούμε στόλο ελληνικών συμφερόντων) και όπου τό 40% περίπου του στόλου αυτού τό αποτελούν τά πετρελαιοφόρα. Οί νεότουρκοι (όθωμανοί) άστοί επιδίωξαν και επιδιώκουν νά γίνουν μεγάλη στρατοκρατική νεοαποικιακή δύναμη για νά παίξουν τό ρόλο καταπιεστικής περιφερειακής μεγάλης δύναμης. Τίς επιδιώξεις του ελληνικού καπιταλισμού τίς πλήρωσε πανάκριβα τό ελληνικό έθνος (χάνοντας τη διάσταση της ανατολικής ιστορίας και δράσης του). Άκόμα, σχεδόν χάνοντας και την Κύπρο (τό 1974). Τό τουρκικό έθνος πάλι του οποίου τό 50% περίπου ζει σε συνθήκες πείνας, δέν μπορεί άκόμα νά νιώσει την αξιοπρέπειά του (ζει μέσα στα φασιστικά σκοτάδια). Έτσι, ή «Μικρασιατική Καταστροφή» θά μπορούσε, στον τομέα αυτό, νά είχε προσχωρήσει σε μεγαλύτερο βάθος.

Σήμερα, σε συνθήκες αποδιοργάνωσης του παγκοσμίου αποικιοκρατικού καπιταλιστικού συστήματος, μά και έξαρσης της αντεπαναστατικής αντίδρασης, είναι επόμενο νά γνωρίζουμε και όξυνση της καταπίεσης έθνους από έθνος, αλλά και έξαψη του εθνικιστικού σωθινισμού και του θρησκευτικού φανατισμού. Η έπισημη Έλλάδα, τό ελληνικό κράτος, θέλει ν' ανήκει στην Ευρωπαϊκή Ένωση (στό μητροπολιτικό μπλόκ). Έτσι, τό ελληνικό κεφάλαιο προσπαθεί νά διασφαλίσει την παρουσία του σε μία μεγάλη λέσχη, σ' ένα μεγάλο κέντρο αποφάσεων για την τύχη του κόσμου. Ίδεολογικά επικαλείται ότι ή Έλλάδα είναι ή μητέρα του ευρωπαϊκού

πολιτισμού (βασισμένη στην πολύτιμη προσφορά του ελληνικού πολιτισμού στην ανθρωπότητα, μά και στον ξεχασμένο φιλελληνισμό των Ευρωπαίων άστών στοχαστών άλλων εποχών). Μέ τον ίδιο τρόπο και ή νεοτουρκική όθωμανική άστική τάξη, βασισμένη στο ότι ή Όθωμανική Αυτοκρατορία ύπήρξε κάποτε (16ο-17ο αιώνα) μεγάλη αντιδραστική ευρωπαϊκή δύναμη, στρέφεται κι αυτή προς την Ευρωπαϊκή Ένωση για νά γίνει μέλος της και να της προσφέρει την «ένδοξη» ιστορία της μητέρας όλων των πατρίδων (της Τουρκίας), μά ουσιαστικά για νά μπορεί νά παίξει τό ρόλο του χωροφύλακα του νεοαποικισμού στην Ανατολή.

Τί λένε οί Ευρωπαίοι; Όπως παρατηρεί ό γνωστός άγγλος ποιητής Τ. S. Eliot, στο έργο του «Η ένότητα του ευρωπαϊκού πολιτισμού», τό στοιχείο του κοινού πολιτισμού για τά έθνη είναι ή θρησκεία. «Η κοινή παράδοση του Χριστιανισμού διαμόρφωσε την Ευρώπη, όπως έχει σήμερα, και τά κοινά στοιχεία του πολιτισμού των Ευρωπαίων στηρίζονται στην κοινή χριστιανική πίστη τους». Γι' αυτό και γράφεται και ή «ευρωπαϊκή ιστορία της Ευρώπης»! Σ' αυτή δέν έχουν θέση οί Έλληνες. Γιατί αυτό πού έλεγε ό Κ. Μάρξ, δηλαδή ότι «οί Έλληνες θά παραμένουν οί μεγάλοι δάσκαλοι μας», μπορούνε νά τό λένε «ξευτιλισμένοι και φτηνοί» άνθρωποι. Η ευρωπαϊκή ιστορία της Ευρώπης είναι ή Ίερή Έξέταση και τό «θεάρεστο έργο της», ή λεηλασία του Παναγίου Τάφου από τούς Σταυροφόρους, οί βανδαλισμοί τους στο Βυζάντιο, ή εξόντωση ολόκληρων λαών από τούς τυχοδιώκτες αποικιοκράτες για νά φτάσει ή ιστορία αυτή στο Νταχάου, στο Άουσβιτς και στ' άλλα «μνημεία» πολιτισμού των κανίβαλων του εθνικοσοσιαλισμού!! Γι' αυτό και δέν πρέπει νά μάς παραξενεύει ότι οί «χριστιανοί» αυτοί

είναι και ένθερμοι φίλοι και θεωρούν επίσης Εύρωπαίους και τούς συννίτες μουσουλμάνους στρατοκράτες – φασίστες της Άγκυρας (φαίνεται ότι αποδέχονται ότι η Τουρκία είναι η πατρίδα όλων των πατρίδων και η τουρκική γλώσσα μητέρα όλων των γλωσσών). Άλλιμονο αν τά εύρωπαϊκά έθνη αποδεχτούν τέτοιες αντίληψεις! Μά πρέπει νά πούμε ότι σήμερα, σέ στάδιο αποδιοργάνωσης και σήψης του παγκοσμίου συστήματος, όπου τό κυνηγητό του μέγιστου κέρδους παίρνει διαστάσεις σχιζοφρένειας, τά ιδεολογήματα, τά ιδεολογικά ύποπροϊόντα της άντεπανάστασης, είναι κι αυτά παράλογα. Όλη ή ζωή της ανθρωπότητας είναι καθαρή βαρβαρότητα και παραλογισμός. Άκόμα και ή άτομική συμπεριφορά των ανθρώπων καταντάει παράλογη. Ίσως, γι' αυτό νά έχει δίκιο ό Γάλλος φιλόσοφος Ντελόζ πού λέει ότι για νά κατανοήσουμε τίς πράξεις μας χρειάζεται νά καταφύγουμε στή σχιζοανάλυση.

Επίσης, μιά από τίς έλλείψεις της «Μικρασιατικής Καταστροφής» είναι και τό γεγονός ότι δέν στέκεται στην μετά την έθνική μας τραγωδία, εξέλιξη του περιβάλλοντος. Άνατολικού ζήτηματος τό όποιο ύπάρχει ζωντανό και καταταλαιπωρεί τούς λαούς της περιοχής των Βαλκανίων και της Έγγυς Άνατολής ίσαμε και σήμερα (μάάλιστα τά τελευταία χρόνια γνωρίζει μεγάλη άναζωπύρωση). Ίσως δημιουργείται ή έντύπωση ότι τό Άνατολικό ζήτημα νέκρωσε μαζί μέ τό θάνατο της Όθωμανικής Αυτοκρατορίας. Κάτι τέτοιο αποτελεί τραγικό λάθος (για τό Άνατολικό Ζήτημα βλέπε τό έργο μας Ίστορία της Άποικιοκρατίας). Καί μέσα στά πλαίσια του Άνατολικού Ζητήματος έντάσσεται και ό συνεταιρισμός και ό ανταγωνισμός του ελληνικού και του τουρκικού καπιταλισμού, μά και τό ότι τό ελληνικό κράτος δέν

μπορεί ν' αποφύγει αυτό πού ονομάζεται «έλληνοτουρκική φιλία» για τό συμφέρον του παγκοσμίου πολεμικού-στρατηγικού συστήματος του νεοαποικισμού – ιμπεριαλισμού. (βλέπε τό έργο του συγγραφέα: «Νεοελληνική έξωτερική πολιτική»). Είναι κάτι πού τό πληρώνουν μέ συμφορές οι λαοί της περιοχής (έμείς τό πληρώσαμε ίσαμε σήμερα πολύ ακριβά: στά 1922 εξολοθρεύτηκε ό έλληνισμός της Άνατολίας – Πόντου, την ίδια χρονιά διαλύθηκαν οι συμπαγείς ελληνικές κοινότητες της Κριμαίας και του Κανκάσου, στά 1923 διώχτηκε ό έλληνισμός της Άνατολικής Ρωμυλίας. Μετά τό δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο έσθησαν οι ελληνικές παροικίες στον Άραβικό Κόσμο, τό 1974 ολοκληρώθηκε ό άφανισμός του ελληνισμού της Κωνσταντινούπολης και ή τουρκοποίηση της Ίμβρου και Τένεδου. Τόν ίδιο χρόνο κατακτήθηκε τό 39% της Κύπρου). Μά είναι και κάτι προσοδοφόρο για τον ελληνικό καπιταλισμό (ή ελληνική θαλάσσια βιομηχανία όχι μονάχα είναι πρώτη στον κόσμο, μά παίρνει τώρα κάτω από τη διαχείρησή της τον έμπορικό στόλο της τέως ΕΣΣΔ, ακόμα και της Κίνας. Ήδη, από τό 1990, όπως αποκάλυψε ή «Λόντ», τά πλοία της ΕΣΣΔ, συγκεντρωμένα της Soncomflot, θά ύψωναν τη σημαία της δεύτερης, της «ένδοξης Ελλάδας», της Κύπρου. Μά, μεταπολεμικά είχαμε και άλματώδη άνοδο των εισοδημάτων ακόμα και των Έλλήνων εργαζομένων (βλέπε τό έργο μας: Κύπρος: ή Θαλασσοκρατία). Τό όλο θέμα του «Άνατολικού Ζητήματος», στή σύγχρονη δυναμική του, είναι ιδιαίτερα σημαντικό για την πορεία του ελληνικού έθνους. Καί τούτο γιατί αποδεικνύει πιά πειστικά ότι τό ελληνικό κράτος (της Ελλάδας) και ή «δεύτερη ένδοξη Ελλάδα» (ή μισή Κύπρος) δέν μπορούν νά διασφαλίσουν την έθνική μας αυτοδιάθεση και ανάπτυξη, αντίθετα μάς

όδηγούν σε δαιδαλώδεις περιπέτειες, σε τρομερούς κινδύνους, σε εκμαυλισμό και σε σοσιαλμπεριαλιστική ύστερία (υπεράσπιση αποικιοκρατικών προνομίων), μās δημιουργεί τήν ψυχολογία του ν' αρπάζουμε τὰ κέρδη, αλλά νά μὴν προσφέρουμε στήν ἀνθρωπότητα ἀληθινές ἀξίες.

Ἰδιαίτερα, σήμερα, τό «Ἀνατολικό Ζήτημα» χρησιμοποιεῖται ὡς μοχλός γιά τή δημιουργία τοῦ ἐνιαίου μετώπου τῆς μητρόπολης ἐνάντια στοῦ μέτωπο τῆς περιφέρειας, δύο μέτωπα πού τείνουν στήν ἀνοικτή σύγκρουση (βλέπε δόγμα Μπέικερ γιά τό ἐνιαῖο πολεμικο-στρατηγικό σύστημα ὅλων τῶν κρατῶν τῆς μητρόπολης) καί ὅπου ὁ χώρος τοῦ «Ἀνατολικοῦ Ζητήματος» ἀποτελεῖ ἐπικίνδυνο μὴ σταθερό διαχωριστικό σύνορο ἀνάμεσα στοὺς δύο αὐτοὺς κόσμους τοῦ παγκοσμίου καπιταλισμοῦ (μητρόπολη-περιφέρεια). Οἱ κίνδυνοι εἶναι ἄμεσοι.

Γι' αὐτό καί εἶναι ἀνάγκη, μέσα ἀπὸ τήν κατανόηση τῆς σύγχρονης πραγματικότητας, ν' ἀποκτήσουν, οἱ ὕγιεις δυνάμεις τοῦ ἔθνους μας, τή συνείδηση ὅτι τό σημερινό κράτος (σ' ὅλο τὸν κόσμο), ὡς πολιτικές σχέσεις, μὰ καί ὡς συνολικός καπιταλιστάς, εἶναι ἀπορροφημένο κυρίως ἀπὸ τήν τρέλλα τοῦ καπιταλιστικοῦ ἀνταγωνισμοῦ καί ἀπὸ τήν παραζάλη τοῦ κυνηγητοῦ γιά τό μέγιστο κέρδος. Ἔτσι, ἀντικειμενικά, εἶναι ἐξαχρεωτικό, μακιαβελικό. Ἄρα δέν ἔχει πιά ἐπαφή μέ τή δυναμική τῶν σχέσεων πού συγκροτοῦν τό ἔθνος, ἔστω κι ἂν παρουσιάζεται ὡς ὁ ἐνσαρκωτής του. Εἶναι κάλπικη ἐκφραση του, ἀφοῦ – ὅ,τι κι ἂν κάνει – δέν μπορεῖ νά διασφαλίσῃ τήν ἐθνική ἐλευθερία (συνεπῶς καί τήν κοινωνική), μὰ καί τήν προκοπή τῶν ὑπηκόων του (τῶν πολιτῶν του). Ἀντίθετα, παρασύρει τό ἔθνος σέ περιπέτειες καί τό ὁδηγεῖ στήν φτώχεια, στήν ἀνελευθερία, στή

μιζέρια σέ ὅ,τι ἀφορᾷ τή ζωή καί τίς ἀξίες της. Τό κράτος δέν εἶναι τό ἔθνος. Οἱ δημιουργικές δυνάμεις ἐνός λαοῦ ἀποτελοῦν τό ἔθνος. Τά ἔθνη θά εἶναι ἐλεύθερα καί ἡ ἀνάπτυξή τους διασφαλισμένη μονάχα τότε ὅταν, ὅπως παρατηροῦσε ὁ Κ. Μαρξ, στήν ἀνθρωπότητα θά ὑπάρχει μόνον ἡ εἰρήνη, μιά καί γιά ὅλα τὰ ἔθνη θά ἰσχύει μία ἀρχή: ἡ ἐργασία τῶν κοινωνικοποιημένων ἀνθρώπων καί ὄχι ἡ εἰλωτεία τῶν πολιτῶν τῶν κρατῶν (βλέπε Α' ἀναφορά πρὸς τήν Α' Διεθνή γιά τό γαλλοπρωσικό πόλεμο, 1870).

Κλείνοντας, ὁ συγγραφέας ἐκφράζει τήν πεποίθησή του ὅτι ἡ Μικρασιατική Καταστροφή, ἡ ἐθνική μας τραγωδία τοῦ 1922, θά εἶναι πάντα στοῦ ἐπικέντρου τῶν Ἑλλήνων ἱστορικῶν καί ὅτι στοῦ μέλλον, ἄμεσο ἢ καί μὴ, θά ἐμφανιστοῦν ἔργα ἀρτιότερα, ἐπιστημονικά πιό δολοκληρωμένα, πολύ πιό προωθημένα, ἄρα καί σημαντικότερα ἀπὸ τήν ἄποψη τῆς ἀνακάλυψης νέων πλευρῶν τῆς ἀλήθειας, κατὰ συνέπεια καί πλουσιότερα σέ ἀξίες γιά τὸν πολιτισμό τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἰανουάριος 1992

Ὁ συγγραφέας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ΣΤΗΝ ΕΓΓΥΣ ΑΝΑΤΟΛΗ

ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΠΡΩΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ

ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΑΠΟΛΥΤΗΣ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ ΤΟΥ

ιμπεριαλισμού, ή τεράστια πλειοψηφία του κόσμου βρισκόταν κάτω από την εξουσία των μεγάλων ιμπεριαλιστικών δυνάμεων. Οι περισσότερες χώρες ζούσαν κάτω από τον αποικιακό ζυγό, ενώ οι υπόλοιπες ήταν τυπικά ανεξάρτητα κράτη με αποφασιστική όμως οικονομική και διπλωματική εξάρτηση από τους ιμπεριαλιστές.

Η Ελλάδα το 1919 δεν ήταν ούτε αποικία, ούτε και μεγάλη ιμπεριαλιστική δύναμη. Αποτελούσε μέλος της ομάδας των εξαρτημένων κρατών. Γι' αυτό η θέση και ο ρόλος της στα γεγονότα της Εγγύς Ανατολής μετά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο καθορίστηκαν από δύο παράγοντες: α) Από τον βαθμό εξάρτησής της από το ξένο κεφάλαιο, και β) Από το μέγεθος του αυτοδύναμου του ελληνικού κεφαλαίου.

Η οικονομική εξάρτηση του ελληνικού κράτους από το ξένο κεφάλαιο αρχίζει ακόμα από την εποχή της εθνικής επανάστασης το 1821 - 28, δηλαδή από την εποχή της διαμόρφωσής του. Το 1824 ή Αγγλία έμμεταλλεύθηκε τις τεράστιες δυσκολίες του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα του Ελληνικού λαού για ναβάλει στην Ελλάδα τα πρώτα οικονομικά δεσμά με δάνειο 800.000 στερλίνες. Το 1825 ή Αγγλία παραχώρησε και νέο δάνειο στην επαναστατημένη Ελλάδα αξίας δύο εκατομμυρίων λιρών. Καθώς όμως είναι γνωστό από τα χρήματα αυτά μόνο 521.624 στερλίνες ήρθαν στην Ελλάδα. Τα υπόλοιπα τα καταβρόχθησαν οι διάφοροι μεσίτες και κερδοσκόποι (!).

Από τότε έλο και περισσότερο μεγάλωνε η εξάρτηση του ελληνικού κράτους από τους ξένους κεφαλαιούχους. Ιδιαίτερα από τα

Young
Colonial

Επίσημο
υπόμνημα
Dipl. / Ketringer

Πρώτοι
αγγλικοί
πρωτοπόροι
grecs

τέλη του 19ου αιώνα με το πέρασμα στο μονοπωλιακό χρηματιστικό κεφάλαιο, εντείνεται η εκμετάλλευση της Ελλάδας από τους ξένους. Τώρα πια η χώρα δεν είναι μόνο τόπος τοποθέτησης των βιομηχανικών επιπορευμάτων των αναπτυγμένων χωρών και τροφοδότης φθηνών πρώτων υλών για τις βιομηχανίες τους, αλλά και πηγή φθηνής εργατικής δύναμης για το ξένο μονοπωλιακό κεφάλαιο.

Χαρακτηριστικό δείγμα αυτής της κατάστασης είναι και το πρώτο δάνειο που σύναψε η Ελλάδα στην εποχή του ιμπεριαλισμού, το 1897. Το δάνειο δόθηκε για να μπορέσει το ελληνικό κράτος να πληρώσει πολεμική αποζημίωση στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, ύστερα από την τραγική πανωλεθρία του πολέμου του 1897. Οι όροι του ήταν τέτοιοι που εξασφάλιζαν στους δανειστές κέρδη αθέμιτης τκο-γλυφίας. Έδωκαν την Ελλάδα κάτω από τον απόλυτο οικονομικό έλεγχο των ξένων δυνάμεων και άνοιγαν διάπλατα τις πόρτες της αγοράς της στα μονοπώλια του εξωτερικού.

Επιβλήθηκε ο Διεθνής Οικονομικός Έλεγχος (Δ.Ο.Ε.) από τους δανειστές. Ο οργανισμός του Δ.Ο.Ε. αποτελούνταν από εκπροσώπους της Αγγλίας, Αυστροουγγαρίας, Γερμανίας και Ρωσίας. Ο οργανισμός αυτός με το πρόσχημα της εξασφάλισης για την εξόφληση του δανείου, έλεγχε όλα τα έσοδα του ελληνικού κράτους. Ο Δ.Ο.Ε. πήρε κάτω από τον έλεγχό του το μονοπώλιο στο άλατι, στα σπέρτα, στο τσιγαρόχαρτο, στα πετρέλαια. Παράλληλα, έλεγχε τους φόρους από τα καπνά και τα έσοδα από τους τελωνειακούς δασμούς. Τέλος άπαγόρευε και την ανάπτυξη όρισμένων βιομηχανικών κλάδων στην Ελλάδα, όπως της ζαχαρουργίας. Νομίζουμε πως δεν είναι υπερβολική η παρατήρηση του ιστορικού Πάδλοβιτς ότι ο Δ.Ο.Ε. «σήμαινε και το τέλος της οικονομικής ανεξαρτησίας της Ελλάδας» (').

Από τις αρχές του 20ού αιώνα αρχίζει η δημιουργία σύγχρονων μετοχικών εταιριών με την αποφασιστική συμβολή του ξένου χρηματιστικού κεφαλαίου. Στα χρόνια 1901 - 1919 ιδρύθηκαν στην Ελλάδα 111 μετοχικές εταιρίες συνολικού κεφαλαίου 518.300.000 δραχμές, μεγάλο μέρος του οποίου ήταν ξένο. Καθώς παρατηρεί και ο καθηγητής Κ ο ρ ώ ν η ς, η επένδυση ξένων κεφαλαίων στην Ελλάδα της εποχής εκείνης, γινόταν σε πολλές περιπτώσεις με τρόπο γνωστό μόνο στην αποικιακή εκμετάλλευση (2). Εταιρίες σαν την Πάουερ, την Standard oil την British Petrified την Compagnie Française des mines την Marmar oil κλπ. συμπεριφέρονταν σαν να δρούσαν πραγματικά σε αποικία.

Το ξένο χρηματιστικό κεφάλαιο κάνει στην ίδια περίοδο και την γενική του έφοδο στις ελληνικές τράπεζες. Χρησιμοποιώντας τις ισχυρές θέσεις του σε αυτές διεισδύει και ελέγχει ακόμα πιο άνετα την οικονομική ζωή της χώρας.

Από τους πρώτους ιδρυτικούς μετόχους της Εθνικής Τράπεζας ήταν ο οίκος Ρότσιλντ της Αγγλίας. Το αγγλικό κεφάλαιο είχε αποφασιστικό λόγο στην μεγαλύτερη αυτή τράπεζα της Ελλάδας στην οποία όμως είχε ισχυρές θέσεις και το γαλλικό. Το 1904 έρχεται σε

συγγενικούς μαζί της δεσμούς και η National bank für Deutschland. Είναι ο χρόνος που ιδρύεται η Τράπεζα της Ανατολής με συμμετοχή των Εθνικών Τραπεζών Γερμανίας και Ελλάδας.

Τον ίδιο χρόνο η δεύτερη σε σημασία τράπεζα της Ελλάδας, η Τράπεζα Αθηνών, πέφτει στην εξάρτηση της γαλλικής P Union Parisienne. Το 1907 η Εμπορική Τράπεζα ήταν πια καθαρό εξάρτημα της Commercial bank of the Near East. Η Ιονική Τράπεζα ήταν κάτω από τον έλεγχο του αγγλικού κεφαλαίου και του αγγλοποιημένου Σέρ Τζών Σταυρίδη.

Στις αρχές του 20ού αιώνα η επέκταση της διείσδυσης του ξένου κεφαλαίου στην Ελλάδα συνεχίζει να γίνεται και με τα κρατικά δάνεια. Το 1920 η Ελλάδα χρωστούσε στους ξένους και την Εθνική Τράπεζα τέσσερα δισεκατομμύρια διακόσια εκατομμύρια δραχμές ('). Το μεγαλύτερο μέρος των ξένων δανείων ήταν γαλλικής και αγγλικής προέλευσης. Γενικά στην εποχή του πρώτου παγκόσμιου πολέμου υπήρχαν στην Ελλάδα τοποθετημένα τα παρακάτω ξένα κεφάλαια:

Σε εκατομμύρια γαλλικά φράγκα	
ΧΩΡΕΣ	ΠΟΣΑ
Γαλλία	600
Αγγλία	250
Ρωσία	70
Γερμανία	20 (')

Το αγγλογαλλικό κεφάλαιο αρχίζει να χάνει έδαφος άμέσως μετά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο προς έφελος του αμερικανικού (').

Το εξωτερικό εμπόριο της Ελλάδας δείχνει και αυτό την οικονομική υποδούλωση του τόπου στο ξένο κεφάλαιο. Το παθητικό του στα χρόνια 1914 - 22 ήταν τεράστιο. Χαρακτηριστικό γνώρισμα της ασύστολης εκμετάλλευσης της ελληνικής αγοράς από τα ξένα μονοπώλια. Η Ελλάδα ήταν ένα πραγματικό αγροτικό εξάρτημα των ιμπεριαλιστικών δυνάμεων. Το σύνολο του παθητικού στο εξωτερικό ελληνικό εμπόριο για τα χρόνια 1914 - 22 είχε ανέβει στα 2.998 εκατομμύρια χρυσές δραχμές ('). Η σύνθεση του εξωτερικού εμπορίου της Ελλάδας με τις βασικότερες χώρες το 1919 παρουσιάζει την παρακάτω εικόνα, σε χρυσές δραχμές:

ΧΩΡΕΣ	ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ	ΕΞΑΓΩΓΕΣ	ΔΙΑΦΟΡΑ
ΗΠΑ	445.327.509	80.002.867	—365.324.642
Αγγλία	338.724.619	175.438.012	—163.286.607
Γαλλία	133.586.337	44.949.592	—88.636.745
Ιταλία	142.020.913	37.982.022	—104.038.891
Τουρκία	76.305.715	80.448.552	+ 4.142.837
Αίγυπτος	83.819.995	48.204.947	—35.615.048 (')

Όπως βλέπουμε η μοναδική περίπτωση ενεργητικού ήταν οι

συναλλαγές με την Τουρκία. Το 1921, δύο χρόνια μετά την συμμετοχή της Ελλάδας στην στρατιωτική περιπέτεια της Μικράς Ασίας, οι εμπορικές συναλλαγές της Ελλάδας με την αποικιοκρατούμενη Αίγυπτο έδωσαν ενεργητικό στην ελληνική πλευρά 12.190.224 χρ. δραχμές⁽⁹⁾. Αυτή ήταν και η μοναδική «ωφέλεια» από την σύμπραξη του ελληνικού κράτους στην εκτέλεση των αγγλικών αποικιακών σχεδίων στην Έγγυς Ανατολή. Πάντως πρόσκαιρο και ακριδοπληρωμένο «κέρδος».

Μετά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο και στο διάστημα που εξετάζουμε, στις ελληνικές εισαγωγές οι ΗΠΑ είχαν την πρώτη θέση. Οι ΗΠΑ είχαν το μονοπώλιο στις εισαγωγές πετρελαίου. Επίσης από τις ΗΠΑ εισαγόταν τα τρία τέταρτα των δρυκτών ελαίων, το 50% του σιδήρου, όλος σχεδόν ο χάλυβας, το 70% των αυτοκινήτων, μεγάλες ποσότητες κασίτερου, μηχανημάτων και συρμάτων. Έτσι η εμπορική εξάρτηση της Ελλάδας από την Ευρώπη, μετατοπίζεται προς την Αμερική.

Παρ' όλα αυτά το αγγλικό κεφάλαιο εξακολουθεί να ελέγχει την οικονομία της Ελλάδας και η Αγγλία την εξωτερική πολιτική της. Οι Άγγλοι είχαν ισχυρές θέσεις στον μεγαλύτερο οικονομικό οργανισμό της χώρας, στην Έθνική Τράπεζα και στενότατους δεσμούς με το ελληνικό εφοπλιστικό και παροικιακό κεφάλαιο που ήταν και το ακμαιότερο κομμάτι του ελληνικού κεφαλαίου. Ο Α. Γ. Παπαιχάλοπουλος παρατηρεί ότι στην ανάπτυξη της ελληνικής ναυτιλίας «υποβοηθήσεν ή στενωτάτη γνωριμία και ή μεγίστη εκτίμησις του αγγλικού κεφαλαίου προς την ελληνικήν εφοπλιστικήν επιχείρησιν»⁽¹⁰⁾. Το παροικιακό ελληνικό κεφάλαιο ανδρώθηκε τουλάχιστο στην Έγγυς Ανατολή, χάρη στην διείσδυση του αγγλικού κεφαλαίου στην ίδια περιοχή. Επίσης η στρατιωτική και πολιτική υπεροχή του αγγλικού ιμπεριαλισμού στην Έγγυς Ανατολή και την Ανατολική Μεσόγειο, έδιναν την δυνατότητα στην Αγγλία να διατηρεί την ηγεμονία της στην Ελλάδα.

Η Ελλάδα όμως δεν ήταν η μοναδική χώρα της περιοχής που δρισκότανε κάτω από την αγγλική κηδεμονία. Άρα και το πρόβλημα γιατί το ελληνικό κράτος έγινε ο αποκλειστικός εκτελεστής των αγγλικών σχεδίων στην Έγγυς Ανατολή, μετά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο, δεν είναι απλό. Η εκλογή της Ελλάδας από τον αγγλικό ιμπεριαλισμό δεν εξαρτήθηκε μόνο από το γεγονός της κηδεμόνευσης της από αυτόν. Ακόμα περισσότερο δεν ήταν αποτέλεσμα προσωπικών προτιμήσεων των πολιτικών ήγετων της Αγγλίας, ούτε φυσικά και επιδράσεων ελληνικών κυβερνητικών παραγόντων. Τα αίτια είναι βαθύτερα και δεν εντοπίζονται στην σφαίρα των υποκειμενικών συντελεστών.

Αν η Ελλάδα διαλέχθηκε σαν ο κύριος εκτελεστής της αγγλικής πολιτικής στην Έγγυς Ανατολή μετά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο, αυτό έγινε για μία σειρά αντικειμενικών λόγων:

α) Πρώτα απ' όλα γιατί οι αγγλικές επιδιώξεις ήταν σε άρμο-

νία με τις αντίστοιχες του ελληνικού κεφαλαίου. Τόσο το εφοπλιστικό όσο και το παροικιακό και το ελλαδικό διαμετακομιστικό κεφάλαιο, είχαν μεγάλα συμφέροντα στην Έγγυς Ανατολή και στον Εύξεινο Πόντο. Κυρίως εκεί εκδηλώνονταν η δραστηριότητά τους.

Η επαναστατική αλλαγή στην Ρωσία και η ανάπτυξη της ντόπιας εθνικής αστικής τάξης και του εθνικοαπελευθερωτικού κινήματος στην Έγγυς Ανατολή, δημιούργησαν εξόχιστα προβλήματα στο ελληνικό κεφάλαιο. Η ανάγκη της εδραίωσης και της επέκτασης των θέσεων του στην Έγγυς Ανατολή γινόταν καθημερινά όλο και πιο μεγάλη. Όσο φαινόταν πιο καθαρά ότι η Σοβιετική Ρωσία ήταν διώσιμος φαινόμενο, τόσο μεγάλωνε και η τάση αναπλήρωσης των χαμένων θέσεων με νέες στην Έγγυς Ανατολή. Όσο μεγάλωναν τα στερήματα της ντόπιας εθνικής αστικής τάξης στην Έγγυς Ανατολή, τόσο ενισχυόταν η τάση του ελληνικού κεφαλαίου για την κατοχύρωση των θέσεων του στην αγορά της περιοχής. Στην εποχή του ιμπεριαλισμού τα μικρά αστικά κράτη δεν είναι μόνο εξαρτημένα από τις ιμπεριαλιστικές δυνάμεις, έχουν και την δική τους δραστηριότητα που τείνει στην επέκταση του κεφαλαίου τους σε βάρος των άλλων μικρών γειτόνων τους.

Η επεκτατική πολιτική ενός μικρού αστικού κράτους στην εποχή του ιμπεριαλισμού, προκαλείται από την νομοτελεσματική ροπή της διεύρυνσης της αγοράς του και από το γεγονός της στενής επαφής του κεφαλαίου του με το παγκόσμιο μονοπωλιακό χρηματιστικό κεφάλαιο του εξωτερικού. Η επαφή, ή σύνδεση ανάμεσα στα δύο αυτά κεφάλαια πραγματοποιείται τόσο στον τομέα της από κοινού εκμετάλλευσης της ντόπιας αγοράς του μικρού κράτους, όσο και στον τομέα της κοινοπραξίας τους στις αγορές των άλλων μικρών και αδύνατων γειτόνων. Επειδή η συνεργασία δεν είναι ισοτιμία, αλλά βασίζεται στο δικαίωμα του ισχυρότερου, το κεφάλαιο της μικρής αστικής χώρας προσπαθεί να καλύψει τις απώλειες που έχει στην εσωτερική αγορά με την κατάκτηση θέσεων στις ξένες. Όσο πιο στενή είναι η επαφή και η σύνδεση του με το ξένο μονοπωλιακό κεφάλαιο, τόσο και η πολιτική του κράτους του γίνεται πιο επιθετική. Η σύνδεση επιταχύνει την διαμόρφωση ντόπιας χρηματιστικής ολιγαρχίας, δηλαδή δημιουργεί τις υλικές προϋποθέσεις της επιθετικότητας. Στην δεύτερη δεκαετηρίδα ο 20ος αιώνας τα στοιχεία της ντόπιας χρηματιστικής ολιγαρχίας στους κόλπους της κοινωνίας των μικρών αστικών κρατών αυξάνονται σημαντικά.

β) Άλλη αιτία που συνετέλεσε στην αγγλοελληνική «συνεργασία» στην Έγγυς Ανατολή, μετά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο, ήταν και το αναμικτό αυτόδύναμο του ελληνικού κεφαλαίου.

Η Ελλάδα έπαιρνε βάρος πολύ μεγαλύτερα από την οικονομική άντοχή της. Το δυνάμωμα του ελληνικού κεφαλαίου στην Έγγυς Ανατολή και του ελληνικού κράτους με την προσάρτηση νέων εδαφών στην Μικρά Ασία, δεν θα ήταν σε θέση να φέρουν καμιά ουσιαστική καλλιτέρευση στο οικονομικό δυναμικό της αστικής Ελλάδας. Η «Με-

*Εκεί ομνι
μυθιστά με
αυτή με
δυστολή με
έκτονη με
de la force*

*Expansion
hinterland
= d.
dominante*

γάλη 'Ελλάδα» όχι μόνο δεν θα ήταν σε θέση να αποτινάξει την αγγλική κηδεμονία, αλλά για την ίδια την ύπαρξή της θα ήταν υποχρεωμένη να δυναμώσει την οικονομική και πολιτική εξάρτησή της από τον αγγλικό ιμπεριαλισμό. Χωρίς την αγγλική «προστασία» ή «Μεγάλη 'Ελλάδα» θα έπεφτε σαν χάρτινος πύργος.

Με αυτόν τον τρόπο η 'Αγγλία επιδίωκε να έχει ένα σταθερό και πιστό αστυνόμενο της στην αποικιοκρατούμενη 'Εγγύς 'Ανατολή. Όταν τον Μάη του 1919 στο 'Ανώτατο Συμμαχικό Συμβούλιο γινόταν συζήτηση για την τύχη της 'Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ο Lloyd George καθαρά έβαζε το ζήτημα εξεύρεσης «αστυνόμου» για την αποτελεσματική αστυνόμευση από τους ιμπεριαλιστές της 'Εγγύς 'Ανατολής. Πότε έγκωμιάζε τις ιταλικές αστυνομικές ικανότητες και κατηγορούσε τους 'Ελληνες για θεωρητικολογία και πότε εξυμνούσε την ελληνική αποτελεσματικότητα.

γ) Στην εκλογή της 'Ελλάδας από την 'Αγγλία σαν ύποτελή συνεργάτη της στην 'Εγγύς 'Ανατολή, έπαιξε σοβαρό ρόλο και η ύπαρξη αξιόλογων ελληνικών ένοπλων δυνάμεων. Η αντίσταση του Τούρκικου λαού από τις αρχές κιόλας του 1919 έδειξε ότι ήταν αξιόλογη. Χωρίς την στρατιωτική αντιμετώπισή της ήταν αδύνατη και η επιβολή των ιμπεριαλιστικών επιδιώξεων στην 'Εγγύς 'Ανατολή. Το Φλεβάρη του 1919 ο Γάλλος δημοσιογράφος Rene Puaux τηλεγραφούσε από την Σμύρνη στους Temps του Παρισιού: «Η οργάνωση της έπιτροπής «Ένωση και Πρόδοσις» συνεχίζει την δράση της στην Μικρά 'Ασία, όπου οι Νεοτούρκοι άφησαν όπλα στους απόστρατους και όπου ένα πλατό δίχτυ ενόπλων ομάδων συγχροτείται με απόλυτη μυστικότητα. Τα δραστήρια στοιχεία υποκινούν με μπολσεβίκικο τρόπο τις μάζες για να πάρουν την γή». Και κατάληγε με την έκκληση να σταλθούν άμέσως στρατιωτικές δυνάμεις και να παρθούν στρατιωτικά μέτρα. «Είναι ανάγκη να δράσουμε άμέσως» (1). Αυτό ήταν το κάλεσμα του Γάλλου δημοσιογράφου.

Για τους 'Αγγλους ο πύδ κατάλληλος στρατός για την επιχείρηση αυτή ήταν ο μεγάλος αριθμητικά και έμπειροπόλεμος ελληνικός στρατός. Η ανάπτυξη μεταπολεμικά του φιλειρηνικού και συνδικαλιστικού κινήματος στην 'Αγγλία, δεν επέτρεπε στην αγγλική κυβέρνηση να ριφκινδυνεύσει ένα άνοιχτο πόλεμο στην 'Εγγύς 'Ανατολή με δική της στρατεύματα. Η χρησιμοποίηση των αγγλικών ένοπλων δυνάμεων έπρεπε να είναι περιορισμένη και μόνο στις περιοχές των πετρελαίων (Μοσούλη - Μεσοποταμία), εκεί δηλαδή που έμπαινε ζήτημα προσάρτησης στην Βρεταννική Αυτοκρατορία. Η ανάπτυξη τέλος του αντιποικιακού αγώνα στις αγγλικές κτήσεις έκανε ακατάλληλη την χρησιμοποίηση αποικιακών στρατευμάτων ενάντια στην τουρκική επανάσταση.

δ) Άλλη μία ατία της εκλογής της 'Ελλάδας σαν εκτελεστικό όργανο των 'Αγγλων στην 'Εγγύς 'Ανατολή, μετά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο, ήταν και το γεγονός ότι η 'Ελλάδα σαν ναυτικό κράτος που είναι, θα έρισκόταν εύκολα και κάτω από τον έλεγχο του

κυρίαρχου στην Μεσόγειο αγγλικού στόλου.

ε) Καθοριστικό ρόλο στην εκλογή της 'Ελλάδας σαν αγγλικού οργάνου στην 'Εγγύς 'Ανατολή, έπαιξε και η ύπαρξη σοβαρού ελληνικού εθνικού προβλήματος στην Μικρά 'Ασία. Στην χώρα αυτή, σύμφωνα με τα στοιχεία της επίσημης απογραφής του 1912 ζούσαν 2.522.151 'Ελληνες σε σύνολο 10.755.774 κατοίκους (2). Έμπαινε επιτακτικά το ζήτημα της κατοχύρωσης του δικαιώματος για την διατήρηση της δικής τους εθνικής ζωής (εθνικές πολιτικές, παιδεία, γλώσσα, θρησκεία), της ίσostiμίας τους με τον υπόλοιπο πληθυσμό. Τα δικαιώματα αυτά παραβιάστηκαν στην διάρκεια του πρώτου παγκοσμίου πολέμου όταν οργανώθηκαν από τους Γερμανούς τα γνωστά πογκρόμ σε βάρος του μικρασιατικού ελληνισμού.

Το πρόβλημα του μικρασιατικού ελληνισμού ήταν πρόβλημα δολκλήρου του 'Ελληνικού λαού. Οι 'Ελληνες της Μικράς 'Ασίας και της 'Ελλάδας αποτελούσαν ένα και το αυτό έθνος.

Η ύπαρξη όμως του προβλήματος αυτού έδινε την δυνατότητα στην ελληνική χρηματιστική ολιγαρχία να βάλει κάτω από την ιδεολογική κηδεμονία της όλους τους 'Ελληνες. Με την ιδεολογία της «Μεγάλης 'Ιδέας» ή κατοχύρωσης των εθνικών δικαιωμάτων του μικρασιατικού ελληνισμού συνταυτιζόταν με την επεκτατική πολιτική. Το βαθύ μίσος του 'Ελληνικού λαού προς τον 'Οθωμανό κατακτητή που βουτερα από τετρακόσια χρόνια υποδούλωσης χρειάστηκε να τον παλαίψει από το 1821 μέχρι το 1912 για να απελευθερώσει τα πατριά του έδαφη, δημιουργούσε προϋποθέσεις για να πάρει η όλη υπόθεση χαρακτήρα έφφρενου σιδνιστικού παραλήρηματος. Μέσα σε μία τέτοια ατμόσφαιρα ήταν σχεδόν αδύνατο να ξεχωρίσει ο 'Ελληνικός λαός που τελείωνε το δικαίο αίτημα και που άρχιζε η επεκτατική άδικία. Πότε οι κυβερνήτες του μιλούσαν γλώσσα εθνική και πότε ξένη προς τα συμφέροντα του τόπου. Ο πόλεμος των πετρελαίων παρουσιάστηκε από την «Μεγάλη 'Ιδέα» σαν ιερός πόλεμος των 'Ελλήνων. Η προσφορά της ιδεολογίας αυτής προς τον αγγλικό ιμπεριαλισμό, ήταν τόσο μεγάλη, όσο αναμφισβήτητη ήταν και η τεράστια ζημιά της προς την 'Ελλάδα.

Το ιδιαίτερο γνώρισμα του ελληνικού κεφαλαίου είναι ο έμπορικος - διαμετακομιστικός χαρακτήρας του. Στην οργανική του σύνθεση υπερέχει αποφασιστικά το έφοπλιστικό και έμπορικό διαμετακομιστικό στοιχείο. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν υπήρχε διομηχανικό κεφάλαιο στην 'Ελλάδα. Σαν χώρα αστική που είναι δεν μπορεί παρά να λειτουργεί και σε αυτή ο νόμος της κεφαλαιοκρατικής συσσώρευσης και της πλατειάς αναπαραγωγής. Γι' αυτό και η ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων είναι γεγονός αντικειμενικό, έστω και αν εξελίσσεται με άργους ρυθμούς, πράγμα που καθυστερεί την οικονομική ανάπτυξη του τόπου. Στην ελληνική οικονομία δεν υπάρχει στασιμότητα αλλά καθυστέρη-

ση στην άνοδο των παραγωγικών της δυνάμεων.

Στην περίοδο 1901 - 1919 γίνονται άρκετά δήματα στην ανάπτυξη του παραγωγικού βιομηχανικού κεφαλαίου. Φυσικά το γεγονός αυτό πρέπει να συνδυασθεί και με την ένταση της εκμετάλλευσης της Ελλάδας από το ξένο μονοπωλιακό κεφάλαιο, σαν τόπου προμήθειας φθηνής εργατικής δύναμης. Το ξένο χρηματιστικό κεφάλαιο έλλωστε πήρε αποφασιστικά μέρος στην δημιουργία της ελληνικής βιομηχανίας. Παρ' όλα αυτά δεν θα πρέπει να υποτιμάται και η συμβολή της πάλης του ελληνικού λαού στην σχετική αυτή εκβιομηχανοποίηση. Ιδιαίτερα μετά από τα επαναστατικά γεγονότα του Γουδιού, που ήρθαν σαν αποτέλεσμα των αγροτικών αγώνων, της πάλης των εργαζομένων στις πόλεις, των αγώνων των βιοτεχνών και εργοστασιαρχών και που θριασκόνταν κάτω από την επίδραση της αστικοδημοκρατικής επανάστασης στην Ρωσία το 1905 - 7, κερδίζει έδαφος το βιομηχανικό κεφάλαιο. Χαρακτηριστικό είναι το τότε ψήφισμα του Συνέδρου Ελλήνων Βιομηχάνων και Βιοτεχνών. Με το ψήφισμα αυτό ζητούσε από τη νέα κατάσταση όπως η ανόρθωση του τόπου «να μη περιορισθεί εις ώρισμένους κλάδους, αλλά να είναι γενικωτέρα και ριζικωτέρα, έχουσα ως βάσιν την ανάπτυξιν των πόρων και την ενίσχυσιν της παραγωγής ήτις θα καταστήσει βιώσιμον και διαρκή την λοιπήν εξυγίανσιν και εελτίωσιν» (*). Ο διπλασιασμός της Ελλάδας μετά τους Βαλκανικούς πολέμους και ο πρώτος παγκόσμιος πόλεμος, δημιούργησαν στους βιομηχάνους νέες προϋποθέσεις ανάπτυξης. Ο Γ. Στριγκος, βιομηχανός, τραπεζίτης και πολιτικός, το 1919 σε ειδική έκθεσή του προς το υπουργείο Εθνικής Οικονομίας, ελόγουσε τον παγκόσμιο πόλεμο για τα μέσα που έδωσε στους Έλληνες επιχειρηματίες ώστε ν' αναπτύξουν τις δουλειές τους. Γενικά στο διάστημα 1901 - 19 ιδρύθηκαν στην Ελλάδα 46 βιομηχανικές και 18 μεταλλευτικές επιχειρήσεις, συνολικού κεφαλαίου 163.000.000 δραχμές. Στο ίδιο όμως διάστημα συγκροτήθηκαν και 15 τραπεζιτικές και 17 ναυτιλιακές επιχειρήσεις, συνολικού κεφαλαίου 243.000.000 δραχμές, δηλαδή ο μη παραγωγικός τομέας είχε και πάλι υπεροχή.

Η βιομηχανική ανάπτυξη της Ελλάδας στα πρώτα είκοσι χρόνια του αιώνα μας ήταν πολύ μεγαλύτερη από εκείνη των πρώτων έβδομηντα χρόνων της ύπαρξης του νεοελληνικού κράτους. Και όμως η ανάπτυξη αυτή ήταν πολύ πιο κάτω από τις απαιτήσεις του συγχρονισμού του τόπου γι' αυτό και δεν έγινε και καμιά αλλαγή στον χαρακτήρα του ελληνικού κεφαλαίου. Η βιομηχανία ήταν έ λ α φ ρ ι ά και δεν είχε συνεπώς προϋποθέσεις για μία σοβαρή πλατεία αναπαραγωγή. Αντίθετα το εφοπλιστικό - διαμετακομιστικό κεφάλαιο είχε κάνει μεγάλες προόδους και διατηρούσε την απόλυτη υπεροχή. Το 1897 η συνολική χωρητικότητα του ελληνικού εμπορικού στόλου ήταν 164 χιλ. τόννοι, το 1910 250 χιλ. τόννοι και στις αρχές του πρώτου παγκοσμίου πολέμου 892.650 τόννοι (**).

Η ιδιομορφία αυτή στην ανάπτυξη του ελληνικού κεφαλαίου δεικνύεται σε μία σειρά ιστορικές αιτίες και δεν προέρχεται από την λε-

γόμενη ελληνική ιδιοσυγκρασία που γυρεύει το γρήγορο και χωρίς κόπο κέρδος. Οι υλικές συνθήκες είναι εκείνες που δημιουργούν την ιδιοσυγκρασία και τις προτιμήσεις.

1. Η μονόπλευρη ανάπτυξη του ελληνικού κεφαλαίου καθορίστηκε πρώτα - πρώτα από την εξάρτηση της ελληνικής αγοράς από το ξένο κεφάλαιο. Και όταν λέμε ελληνική αγορά δεν εννοούμε μόνο εκείνο το τμήμα της που θριασκόνταν μέσα στα πλαίσια της ανεξάρτητης Ελλάδας του 1830. Με τον βορρά αυτό συμπεριλαμβανόμαστε δόκιλη την ελληνική αγορά που το μεγαλύτερο κομμάτι της παρέμεινε και μετά το 1830 κάτω από την επικράτεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Τόσο η ανεξάρτητη Ελλάδα της εποχής εκείνης όσο και η Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν πιά εξαρτήματα του ξένου κεφαλαίου. Το ξένο κεφάλαιο έχοντας άμεσο συμφέρον να παραμείνει η Ελλάδα περιοχή υπανάπτυκτη για να είναι και τόπος ευνόικης τοποθέτησης των βιομηχανικών προϊόντων των αναπτυγμένων χωρών και ταυτόχρονα τροφοδότης φθηνών πρώτων υλών για τη βιομηχανία τους, χρησιμοποίησε την κυρίαρχη θέση του για να δημιουργήσει συνθήκες που να διοχετεύουν την δραστηριότητα του ελληνικού κεφαλαίου σε μη παραγωγικούς κλάδους. Κάθε κεφάλαιο επιδιώκει την εξασφάλιση του κέρδους, αφού αυτό αποτελεί τον σκοπό της κίνησής του. Η ελληνική αγορά όντας από νωρίς στα χέρια του ξένου κεφαλαίου, οι Έλληνες κεφαλαιούχοι υποχρεωτικά κινήθηκαν εκεί που υπήρχε η πιθανότητα εξασφάλισης κέρδους, δηλαδή εκεί που ο ξένος κυρίαρχος επέτρεπε.

2. Η δεύτερη βασική αιτία της μονόπλευρης και συνεπώς όχι άμεσα παραγωγικής ανάπτυξης του ελληνικού κεφαλαίου είναι ο συμβιβασμός της ελληνικής αστικής τάξης με τους τσιφλικάδες. Το ασθενικό οικονομικό δυναμικό του προεπαναστατικού ελληνικού κεφαλαίου και η ισχυρή πίεση της διεθνούς αντίδρασης στην διάρκεια της επανάστασης του 1821 - 28, ανάγκασαν την ελληνική αστική τάξη να συμβιβασθεί με τους ντόπιους φεουδάρχες. Οι επιπτώσεις του συμβιβασμού ήταν πολύ άρνητικές. Στην ελληνική υπαίθρο διατηρήθηκαν σόδαρά υπολείμματα φεουδαρχικών σχέσεων και εξασφαλίστηκε η επιρροή των τσιφλικάδων πάνω στο νεοελληνικό αστικό κράτος. Παρόμοιους συμβιβασμούς έκαναν σχεδόν όλες οι αστικές τάξεις στην Εύρωπη. Όμως στην περίπτωση της Ελλάδας, η εξάρτησή της από το ξένο κεφάλαιο που υποστήριζε με πάθος τα φεουδαρχικά στοιχεία, έδινε στον συμβιβασμό αυτό χαρακτήρα θρασυαντικότητας εξέλιξης του τόπου.

Το 1917, καθώς αναφέρει ο Α. Βογιατζόγλου, υπήρχαν στην Ελλάδα 2.249 τσιφλίκια. Από αυτά μόνο 150 αξιοποιούνταν από τους ίδιους ιδιοκτήτες τους (15). Τα άλλα τα εκμεταλλεύονταν με τους γνωστούς φεουδαρχικούς τρόπους. Το αποτέλεσμα ήταν να διατηρηθεί η καθυστέρηση στην υπαίθρο. Ακόμα το 1920 μόλις το 20% της ελληνικής γης ήταν καλλιεργήσιμη. Τα μέσα αγροτικής παραγωγής ήταν πρωτόγονα και η γη στα χέρια των τσιφλικάδων. Το 3% των ιδιοκτητών της γης είχαν στην κατοχή τους τόση

συμφ. οπ
Rm de Brie
α. d'impres
du K. d'impres

συμφ. 9

έκταση, όση τὰ 75% τών Έλλήνων άγροτών. Έτσι τὸ άγροτικό πρό-
βλημα παραμένει έλντο και στην εποχή που εξετάζουμε. Η ύπαιθρος,
ή βάση για την δημιουργία ισχυρής ντόπιας αγοράς, με τὸ νὰ θρίσκε-
ται σὲ συνεχή καθυστέρηση, δυνάμωνα και τὸν έμπορικὸ διαμετακομι-
στικό χαρακτήρα τοῦ Έλληνικοῦ κεφαλαίου.

3. Πλάι σὲ αὐτὲς τίς δυὸ βασικὲς αἰτίες, υπήρξαν και άλλες που
επέδρασαν στην μονόπλευρη έμπορικὴ - διαμετακομιστικὴ ανάπτυξη
τοῦ Έλληνικοῦ κεφαλαίου.

Η πρωταρχικὴ συσσώρευση τοῦ Έλληνικοῦ κεφαλαίου συντελε-
ται μέσα στις άποικινικὲς φεουδαρχικὲς συνθήκες τῆς Όθωμανικῆς
Αὐτοκρατορίας και ταυτόχρονα με τὴν εμφάνιση τῆς παγκόσμιας αγοράς
τοῦ παροικιακοῦ φαινομένου. Καμμιά σοβαρὴ ανάπτυξη τῶν παραγω-
γικῶν δυνάμεων δὲν ήταν δυνατή μέσα στὰ πλαίσια τοῦ καθεστώτος
τοῦ Σουλτάνου. Οἱ Έλληνες άστοι είχαν προοπτικὲς άνδου μόνο σὲ
ἐκείνους τοὺς τομείς που ἡ ανάπτυξη τῆς παγκόσμιας άστικῆς αγοράς
και τοῦ διεθνoῦς έμπορίου υποχρέωναν τὸ τουρκικὸ φεουδαρχικὸ κρά-
τος νὰ άνεχθεῖ, δηλαδή στὸ έμπόριο και τὴν έμπορικὴ ναυτιλία. Τὸν
19ον αἰώνα, όταν ἡ Όθωμανικὴ Αὐτοκρατορία έπεσε στην άπόλυτη
οικονομικὴ εξάρτηση τοῦ ξένου κεφαλαίου, τὸ Έλληνικὸ έφοπλιστικὸ
και παροικιακὸ κεφάλαιο δυνάμυνει σημαντικά. Χρησιμοποιεῖται πλα-
τύτατα ἀπὸ τὸ ξένο κεφάλαιο για τὴν εξυπηρέτηση τοῦ έμπορίου στην
περιοχή τῆς Άνατολῆς. Συσσωρεύονται μεγάλα κεφάλαια, τόσα ὅσα
χρειάσθηκαν άλλες άστικὲς τάξεις για νὰ άνοίξουν τὸν δρόμο στην ἐκ-
βιομηχάνιση τῆς χώρας τους. Τὰ συσσωρευμένα ὅμως Έλληνικά κε-
φάλαια δὲν βγήκαν ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὸν τόπο. Δὲν άντιπροσώπευαν συσ-
σωρευμένη άξία τῆς Έλληνικῆς αγοράς. Τὰ περισσότερα σχηματίστη-
καν έξω ἀπὸ τὴν Έλλάδα γι' αὐτὸ και δὲν υπήρχε άμεσο ένδιαφέρον
ἀπὸ τοὺς κατόχους τους νὰ τὰ χρησιμοποιήσουν για τὴν διεύρυνση τῆς
Έλληνικῆς αγοράς. Φυσιολογικὰ χρησιμοποιεῖθηκαν στοὺς τομείς που
δρούσε τὸ ισχυρότερο κομμάτι τοῦ Έλληνικοῦ κεφαλαίου και που δυ-
στυχῶς δὲν είχαν άμεση σχέση με τὴν Έλληνικὴ πραγματικότητα. Ἄλ-
λωστε και ἡ στενότητα τῆς ἴδιας τῆς Έλληνικῆς αγοράς, ὁ υπανάπτυ-
κτος χαρακτήρας της και ἡ εξάρτησή της ἀπὸ τὸ ξένο κεφάλαιο, δὲν
ήταν κίνητρα για νὰ προκαλέσουν εισαγωγή Έλληνικῶν κεφαλαίων
ἀπὸ τὸ έξωτερικό.

4. Στην μονόπλευρη διαμόρφωση τοῦ Έλληνικοῦ κεφαλαίου βοή-
θησε και τὸ ἴδιο τὸ γεωγραφικὸ περιβάλλον τῆς χώρας. Η θάλασσα
που εἶναι τὸ κυρίαρχο στοιχείο στην Έλληνικὴ φύση, ἡ υπαρξὴ πολλῶν
νησιῶν, ἡ γεωγραφικὴ θέση τῆς χώρας, όλα αὐτά, ἀπὸ τὴν αρχαιότητα
ἀκόμα, έπρωξαν τὸν λαὸ τῆς Έλλάδας νὰ άσχοληθεῖ ἰδιαίτερα με
τὴν ναυτιλία και τὸ έμπόριο. Στους νέους χρόνους τὸ γεωγραφικὸ πε-
ριβάλλον παραμένει άμετάβλητο και προστέθηκε ἡ μακράλινη ναυ-
τικὴ παράδοση. Η δημιουργία τῆς παγκόσμιας άστικῆς αγοράς και
ἡ ανάπτυξη τοῦ έμπορίου, σὲ διεθνὴ κλίμακα και σὲ ὕψηλὰ επίπεδα,
δὲν μπορούσαν παρὰ νὰ δημιουργήσουν προϋποθέσεις για τὴν άξιο-
ποίηση όλων τῶν δυνατοτήτων που υπήρχαν για τὴν άνοδο τῆς Έλλη-
νικῆς ναυτιλίας και τοῦ διαμετακομιστικοῦ έμπορίου. Ἀφοῦ λοιπὸν

πέρα ἀπὸ αὐτὲς τίς προϋποθέσεις δὲν υπήρχαν και άλλες γενικώτερες
για τὴν ανάπτυξη τῆς Έλληνικῆς αγοράς, ἐπόμενο ήταν νὰ παρουσια-
στεῖ ὁ μονόπλευρος χαρακτήρας τοῦ Έλληνικοῦ κεφαλαίου.

Η ανάπτυξη τοῦ Έλληνικοῦ έφοπλιστικοῦ και διαμετακομιστικοῦ
κεφαλαίου πάνω στὴ βάση τῆς άμεσης εξάρτησής του ἀπὸ τὴν παγ-
κόσμια άστικὴ αγορά και τὸ διεθνὲς έμπόριο, τοῦ επέτρεψαν γρήγορα
νὰ ἐξελιχθεῖ και νὰ υπερωριμάσει. Η δραστηριότητα τοῦ Έλλη-
νικοῦ έφοπλιστικοῦ κεφαλαίου, καθὼς σωστὰ παρατηρεῖ ὁ Α. Σ τ ρ ὶ -
γ ο ς, ξεπερνᾷ κατὰ πολὺ τίς ἀνάγκες τοῦ έμπορίου τῆς Έλλάδας,
ἐξυπηρετεῖ σὲ μεγάλο βαθμὸ τὸ διεθνὲς έμπόριο σὲ όλες τίς θάλασ-
σες^(*). Ἀλλὰ στὸ διεθνὲς έμπόριο ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰώνα παύει
νὰ ὑπάρχει ὁ ἐλεύθερος συναγωνισμός και ἐπικρατοῦν οἱ άρχές τοῦ
χρηματιστικοῦ μονοπωλιακοῦ κεφαλαίου. Τὸ διεθνὲς έμπόριο μονοπω-
λεῖται ἀπὸ τὰ διάφορα διεθνῆ μονοπώλια.

Η μεγάλη και οὐσιαστικὴ αὐτὴ ἀλλαγὴ εἶχε τεράστιες συνέπειες
για τὸ Έλληνικὸ έφοπλιστικὸ και διαμετακομιστικὸ κεφάλαιο. Ἄλ-
λαξε τὴ φύση του. Οἱ παλιοὶ στενοὶ δεσμοὶ του με τὸ μεγάλο ξένο βιο-
μηχανικὸ και τραπεζικὸ κεφάλαιο μετατράπηκαν τώρα σὲ δεσμοὺς
με τὸ κοσμοπολίτικο μονοπωλιακὸ χρηματιστικὸ κεφάλαιο. Παλιὰ τὸ
Έλληνικὸ έφοπλιστικὸ και διαμετακομιστικὸ κεφάλαιο ἐξυπηρετοῦσε
τὸ διεθνὲς έμπόριο, δηλαδή τὴν μεγάλη ξένη βιομηχανία που κυριαρ-
χοῦσε στην παγκόσμια αγορά και στὸ διεθνὲς έμπόριο. Τότε αὐτὴ ἡ
πράξὴ ήταν χρησιμὴ. Βοηθοῦσε στην παγκόσμια βιομηχανικὴ ἀνάπτυ-
ξη γι' αὐτὸ και τὸ Έλληνικὸ κεφάλαιο χωρὶς νὰ εἶναι παραγωγικὸ ἦ-
ταν ὅμως χρήσιμο. Τώρα και πάλι ἐξυπηρετοῦσε τὸ διεθνὲς έμπόριο
ἀλλὰ οἱ ἐκδουλεύσεις του στρεφόταν πρὸς τὸ χρηματιστικὸ κεφάλαιο
που ήταν ὁ κυρίαρχος τῆς παγκόσμιας άστικῆς αγοράς. Ὁ νέος κύριος
δὲν ήταν άγνωστος. Τὰ χρηματιστικὰ μονοπώλια γεννήθηκαν ἀπὸ τὴν
συνένωση τοῦ μεγάλου βιομηχανικοῦ και τραπεζικοῦ κεφαλαίου, στοι-
χεῖα με τὰ ὁποῖα τὸ Έλληνικὸ έφοπλιστικὸ και διαμετακομιστικὸ κε-
φάλαιο εἶχε παλιὲς εξαρτήσεις και δεσμεύσεις. Έτσι με τὴν εμφάνιση
τῶν χρηματιστικῶν μονοπωλίων, ἐμφανίζεται και τὸ σύμβλημα τοῦ Έλ-
ληνικοῦ κεφαλαίου με αὐτά. Παίρνει μαζί τους μέρος σὲ όλες τίς ἐκ-
δηλώσεις μονοπώλησης τοῦ διεθνoῦς έμπορίου και κατευθύνει τὴν δρα-
στηριότητά του ἀνάλογα με τίς ἀπαιτήσεις τοῦ ξένου χρηματιστικοῦ
κεφαλαίου που ήταν σὲ πλήρη ἀντίθεση με τίς γενικώτερες ἀπαιτήσεις
τῆς ἀνάπτυξης τῆς παγκόσμιας παραγωγῆς. Τὸ ἑ λ λ η ν ι κ ὸ
έφοπλιστικὸ και διαμετακομιστικὸ κε-
φάλαιο, ἀπὸ μὴ άμεσα παραγωγικὸ, γίνε-
ται παρασιτικὸ, ἀπὸ ἐθνικὸ μετατρέπεται
σὲ κοσμοπολίτικο.

Τόσο στις διεθνεῖς μεταφορὲς και έμπορικὲς συναλλαγές, ὅσο και
στὸ έμπόριο τῆς Έλλάδας και τῆς Έγγυς Άνατολῆς ὅπου τὸ Έλληνικὸ
έφοπλιστικὸ και διαμετακομιστικὸ κεφάλαιο ήταν ισχυρό, συμμετέχει
αὐτὸ ενεργὰ στις προσαρμογὲς μονοπώλησης τῆς αγοράς ἀπὸ τὰ τράστ,
κάρτελ και συνδικάτα.

Σὲ όλες τίς άποικιακὲς και οικονομικὰ ἐξητρημένες χώρες τὸ

χρηματιστικά μονοπώλια χρησιμοποιούσαν και μέχρι σήμερα χρησιμοποιούν τις διάφορες Τράπεζες για να μονοπωλήσουν τις αγορές τους. Στις δυο πρώτες δεκαετηρίδες του 20ού αιώνα αυτό το φαινόμενο εκδηλώνεται στην Ελλάδα με την δραστηριότητα της Εθνικής Τράπεζας, της Τράπεζας Αθηνών και των άλλων τραπεζιτικών οίκων που στην ουσία είναι και παραρτήματα κυρίως της Εθνικής. Τα 50% περίπου των κεφαλαίων της Εθνικής Τράπεζας, την εποχή αυτή, ήταν αγγλικά. Τα υπόλοιπα ήταν γαλλικά και ελληνικά έφοπλιστικά, παροικιακά και έμπορικά διαμετακομιστικά κεφάλαια.

Τό πόσο μεγάλη ήταν η δύναμη των δύο Τραπεζών το δείχνουν όρισμένα χαρακτηριστικά στοιχεία. Το 1920 η Εθνική Τράπεζα συγκέντρωνε το 57% και η Τράπεζα Αθηνών το 22% του συνόλου των καταθέσεων στις Τράπεζες της Ελλάδας που τότε ήταν 13. Τον επόμενο χρόνο η Εθνική Τράπεζα συγκέντρωνε το 61% όλων των τραπεζιτικών καταθέσεων και η Τράπεζα Αθηνών το 19% (").

Η συγκέντρωση των κεφαλαίων της ελληνικής αγοράς στα χέρια κυρίως της Εθνικής Τράπεζας ήταν από τότε πολύ μεγάλη. Αυτό φαίνεται και από τα αποθέματα χρυσού, ξένου συναλλάγματος και δραχμών που διάθετε η Τράπεζα αυτή στα χρόνια 1918 - 20.

ΑΠΟΘΕΜΑΤΑ ΧΡΥΣΟΥ, ΣΥΝΑΛΛΑΓΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΔΡΑΧΜΩΝ ΣΕ ΕΚΑΤΟΜΜΥΡΙΑ ΔΡΑΧΜΕΣ

Τράπεζες	1918	%	1919	%	1920	%
Εθνική	455	49	558	49,4	918	53,4
Υπόλοιπες τράπεζες	473	51	570	50,6	799	47,6 (")

Η Εθνική Τράπεζα λοιπόν διέθετε το 1920 την πλειοψηφία των τραπεζιτικών αποθεμάτων σε χρυσό και συναλλάγμα.

Η Εθνική Τράπεζα και διά μέσω αυτής το ξένο χρηματιστικό κεφάλαιο και το μεγάλο έφοπλιστικό και διαμετακομιστικό ελληνικό κεφάλαιο, έλεγχαν όλη την οικονομική ζωή του τόπου. "Ας μὴν ξεχνάμε ακόμα ότι από το 1924 που ιδρύεται το συνδικάτο των ελληνικών Τραπεζών, η Εθνική Τράπεζα αποκτά και την απόλυτη κυριαρχία πάνω σ' όλες τις υπόλοιπες Τράπεζες.

Η Εθνική Τράπεζα το 1920 διέθεσε κεφάλαιο για επενδύσεις και δάνεια 2.112.765.000 δραχμές, το 1921 δρχ. 2.677.097.000 και το 1922 δρχ. 3.165.837.000 ("). Ο Μ. Ε ό λ α μ π ι ο ς, που υπήρξε και διευθυντής της Εθνικής Τράπεζας, αναφέρει στο έργο του για την Τράπεζα αυτή ότι στα 1918 - 22 υποστήριξε τη βιομηχανία με την παροχή πιστώσεων και δανείων και με την ενεργό συμμετοχή της στις βιομηχανικές επιχειρήσεις. "Ο ίδιος ακόμα ο Ευλάμπιος μᾶς πληροφορεί ότι στην ίδια περίοδο συνεχίζεται ή έντονη δραστηριότητα της Εθνικής Τράπεζας στην ύπαιθρο ("). Η βοήθεια της Εθνικής Τράπεζας προς την ελληνική βιομηχανία και την αγροτική οικονομία σήμαινε την παραπέρα μονοπόληση της ελληνικής αγοράς από το ξένο χρηματιστικό κεφάλαιο και την ελληνική олиγαρχία που συνεργαζόταν

στενά μαζί του.

Η μονοπόληση της ελληνικής αγοράς έφερε και την σταθερή ανοδική τάση την συγκεντροποίηση της βιομηχανικής παραγωγής. Σύμφωνα με στοιχεία του ιστορικού Ζάστσουκ, μετά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο, υπήρχαν στην Ελλάδα 2.874 βιομηχανικές επιχειρήσεις με σύνολο εργατών 63 χιλιάδες. Από τις επιχειρήσεις αυτές οι 504 απασχολούσαν 41.592 εργάτες, πράγμα που σήμαινε ότι στο 17% των βιομηχανικών επιχειρήσεων εργάζονταν το 65% των εργατών (21). Σύμφωνα με την επίσημη γενική απογραφή της 19.12. 1920 υπήρχαν στην Ελλάδα 31.987 βιομηχανικές και βιοτεχνικές επιχειρήσεις, με συνολικό αριθμό εργαζομένων 155.266. Σε 490 βιομηχανικές επιχειρήσεις εργάζονταν 41.658 εργάτες ("). "Όπως βλέπουμε η επίσημη απογραφή δεν έρχεται σε αντίθεση με τους αριθμούς του Ζάστσουκ. Η μοναδική διαφορά βρίσκεται στο ότι ο ιστορικός δεν πήρε υπόψη του τα καθυστερημένα βιοτεχνικά εργαστήρια.

Η Ελλάδα το 1919 - 22 ήταν μια χώρα καθυστερημένη (και σήμερα παραμένει), αυτό όμως σε τίποτα δεν εμπόδισε την ελληνική олиγαρχία που είχε όλες τις τάσεις του χρηματιστικού κεφαλαίου, να επενδύει κεφάλαια στο εξωτερικό. Η Εθνική Τράπεζα το 1898 είχε τοποθετημένα κεφάλαια στο εξωτερικό 8 εκατομμύρια γαλλικά φράγκα. Το 1912 το ποσό αυτό ανέβηκε σε 58 εκατομμύρια και το 1913 έφτασε σε 77 εκατομμύρια φράγκα ("). Μέσα σε 15 χρόνια το ποσό δεκαπλασιάστηκε. Το 1925 το επενδυμένο στο εξωτερικό ελληνικό κεφάλαιο έφτανε ετήσιο εισόδημα 50 εκατομμύρια φράγκα ("). Το 1920 η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδας παραχώρησε δάνειο στην Γιουγκοσλαβία από 15 εκατομμύρια δραχμές και με τόκο 6%. Μετά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο η Εθνική Τράπεζα δάνεισε και τις κυβερνήσεις της Αγγλίας και της Γαλλίας. Η Αγγλία δανείστηκε 150 εκατομμύρια και η Γαλλία 250 εκατομμύρια δραχμές και με τόκο 5%. Το δάνειο δόθηκε για να καλύψουν οι δυο κυβερνήσεις τα έξοδα των στρατευμάτων τους που υπήρχαν στην Ελλάδα (").

Τό φαινόμενο της επένδυσης ελληνικών κεφαλαίων στο εξωτερικό έδειχνε ότι το μεγάλο ελληνικό κεφάλαιο είχε πιά κοσμοπολίτικο χαρακτήρα. Η Ελλάδα όντας υπανάπτυκτη είχε τεράστια ανάγκη των κεφαλαίων της. Η ελληνική όμως олиγαρχία την έβλεπε σαν μια αγορά όπως όλες τις άλλες. Την προτιμούσε σαν αγορά προμήθειας φθηνής, αλλά και ύψηλα ειδικευμένης ναυτιλιακής εργατικής δύναμης. Την αξιοποιούσε ακόμα σαν τόπο προμήθειας μεταναστών για την πληθυσμιακή διόγκωση των παροικιών στο εξωτερικό και την αντιμετώπιζε σαν υπανάπτυκτη αγορά. Γι' αυτό βλέπουμε και τα ίδια της να είναι τελείως αντίθετα με εκείνα που διατυπώθηκαν το 1909 από τον Σύνοδο των Ελλήνων Βιομηχάνων και Βιοτεχνών. Από τις αρχές του αιώνα μας ο Γάλλος Joinville συμβούλευε το ελληνικό κεφάλαιο όπως μὴ δαπανώνται άστοχα χρήματα για την ανάπτυξη του τόπου, αλλά να γίνει προσπάθεια άνδρου της ελληνικής ναυτιλίας, γιατί σύντομα η Ελλάδα μπορεί να γίνει τριτοβάθμια δύναμη. «Και τοιαύτη (δύναμη) εις τὰ πρόθυρα της Ανατολής θα είχε το-

σαύτην σημασίαν, ώστε τὰ Εὐρωπαϊκὰ κράτη θὰ περιποιούντο αὐτήν καὶ δὲν θὰ ἀπεφάσζαν περὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος ἄνευ τῆς συγκαταθέσεώς της^(*). Τὸ ἰδανικὸν ὅμως αὐτὸ τοῦ μικροῦ συντάιρου τῶν ἡμεριαλιστῶν, τοῦ δευτέρης σημασίας συνεργάτη τοῦ ξένου χρηματιστικοῦ κεφαλαίου στὴν ἀπομύζηση τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς, ἔγινε ἡ ἐπιδίωξη τῆς κοσμοπολιτικῆς ὀλιγαρχίας τῆς Ἑλλάδας. Τὴν κατεύθυνση αὐτὴ βοήθησε πολὺ καὶ ἡ ὑπαρξὴ ἰσχυροῦ ἐμπορικοῦ ἑλληνικοῦ κεφαλαίου στὴν Τουρκία καὶ παροικιακοῦ σὲ ὅλη τὴν Ἑγγύς Ἀνατολή.

Γιὰ τὴν ἐμπορικὴ δραστηριότητα στὴν Ἑγγύς Ἀνατολὴ ὁ L u i s Bertrand ἔγραψε τὸ 1910: «Ὁ Ἕλληνας εἶναι παντοῦ πολὺ περισσότερο καὶ ἀπὸ τὸν Ἑβραῖο, τὸν Συριάνο καὶ τὸν Ἀρμένιο. Δὲν βλέπεις παρὰ μόνον αὐτόν, ἐκτοπίζει ἄκόμα καὶ τὸν μωαμεθανὸν ποὺ εἶναι ἀσύγκριτα πολυπληθέστερος. Καὶ τοῦτο γιὰ τὴν παντοῦ ὑπάρχει ἡ δραστηριότητά του ποὺ σὲ ὑποχρεώνει νὰ τὸν προσέξεις. Οἱ τίτλοι τῶν καταστημάτων του σὰς προκαλοῦν τὴν προσοχή. Τὰ καφενεῖα του σὰς τραβοῦν τὸ ἐνδιαφέρον. Ὅταν περπατᾷτε οἱ ἀποθήκες καὶ τὰ ἐργοστάσια τοῦ σὰς ἐμποδίζουν τὸν δρόμον καὶ ὅμως ἐσεῖς ὑποχρεωτικὰ θὰ πᾶτε στὸ ξενόδοχεόν του καὶ στὸ ἐστιατόριόν του». Καὶ συνεχίζει: «Ἀπὸ τίς ἀκτὲς τῆς Μαύρης Θάλασσας ὡς τοὺς καταράκτες τοῦ Νείλου, ἀπὸ τὴν Ὀδησσὸ μέχρι τὸ Χαρτούμ, στὴν Μικρὰ Ἀσία, τὴν Συρία, τὴν Παλαιστίνη, παντοῦ θὰ βρεῖτε τὸν Ἕλληνα, ἔστω καὶ σὲ μιὰ γωνία, σὰν νὰ θέλει νὰ θυμίσει ὅτι εἶναι ὁ κύριος, ὅτι ποτὲ δὲν παραιτήθηκε ἀπὸ κανένα δικαίωμά του καὶ ὅτι συνεχίζει νὰ ὑπάρχει^(*). Στὰ 1916 οἱ A l a u x καὶ P. P u a u x ἔγραψαν: «Στὴν Τουρκία τὸ ἑλληνικὸ ἐμπόριον κυριαρχεῖ ἐνῷ τὸ τουρκικὸ εἶναι ἀνύπαρκτον⁽²⁰⁾. Καὶ ὁ E w a l d B a n s e τὸ 1917 διαπίστωνε τὸ ἴδιον πρᾶγμα ὅταν ἔγραφε ὅτι οἱ Ἕλληνες τραπεζίτες καὶ ἔμποροι κρατοῦσαν στὰ χέρια τοὺς ὅλη τὴν ἐμπορικὴ κίνησιν τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας⁽²¹⁾.

Ἡ ἀλήθεια ὅστόσο δὲν εἶναι ἀπόλυτα ταυτόσημη μετὰ τίς διαπιστώσεις αὐτές. Ἡ Τουρκία τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἦταν ἡ πρὸ καθυστερημένη οἰκονομικὰ χώρα τῆς Ἀσίας. Ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα ἔβρισκον σὲ οὐσιαστικὴ ἡμιαποικιακὴ ἐξάρτησιν. Τὸ ξένο χρηματιστικὸν κεφάλαιον ἦταν ὁ κυρίαρχος τῆς τουρκικῆς ἀγορᾶς. Ἄρα τὸ ἑλληνικὸν διαμετακομιστικὸν καὶ ἐμπορικὸν κεφάλαιον δὲν ἐξουσίαζε, ἀλλὰ στὴν πραγματικότητά ἦταν ὁ καλύτερος εκπρόσωπος τοῦ κυρίαρχου. Ἀναφέρουμε ἕνα παράδειγμα γιὰ νὰ γίνουμε πρὸς συγκεκριμένοι καὶ κατανοητοί: Στὴν περιοχὴ τῆς Σαμφούντας τοῦ Πόντου, ἡ βασικὴ παραγωγὴ ἦταν τὰ καπνὰ. Τὸ 60% τῶν καπνῶν αὐτῶν τὰ ἐμπορεύονταν Ἕλληνικοὶ ἐμπορικοὶ οἱκοί, τὸ 15% ἀμερικανικοί, τὸ 10% ἀρμενικοὶ καὶ μόλις τὸ 5% τουρκικοί. Τὴ λογίς ὅμως ἐμπόριον κάνανε οἱ οἱκοὶ αὐτοί; Ἀπὸ τοὺς 32 ἑλληνικοὺς καπνικοὺς οἴκους τῆς Σαμφούντας οἱ 16 ἦσαν τροφодότες γερμανικῶν ἐπιχειρήσεων, οἱ 5 ἀγγλικῶν, οἱ 4 ἀμερικανικῶν καὶ ὁ ἕνας αὐστριακῆς ἐταιρίας. Ὁ ὁπόλοιπος 6 ἐξυπηρετοῦσαν ταυτόχρονα ἀγγλικὰ καὶ γερμανικὰ ἐργοστάσια⁽²²⁾. Μὲ λίγα λόγια ἦταν οἱ τροφодότες φτηνῆς πρώτης ὕλης στὴν ξένη βιομηχανία. Τὸ παράδειγμα τῆς Σαμφούντας θὰ τὸ βρεῖ κανεὶς καὶ στὴν ἐμπορικὴ κίνησιν ὅλων τῶν ἀστικῶν κέν-

τρων καὶ λιμανιῶν τῆς Τουρκίας.

Ἡ προτίμησις τοῦ ξένου κεφαλαίου πρὸς τὸ ἑλληνικὸ ἐμπορικὸν στοιχεῖόν τῆς Τουρκίας δὲν ἦταν τυχαία. Ὁ αὐτόχθονας ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς Τουρκίας ἀποτελοῦσε ἕνα ἀπὸ τὰ πρὸς προηγουμένα στοιχεῖα τῆς χώρας. Τὸ γεγονός αὐτὸ ποὺ πηγάζει ἀπὸ μιὰ σειρά ἱστορικῆς αἰτίας, τὸν βοήθησε νὰ πάρει δραστήριον μέρος στὴν ἐμπορικὴ κίνησιν τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Εἶναι γνωστὸ ὅτι τὸν 18ο αἰῶνα τὸ Φανάρει εἶχε γίνῃ τὸ κέντρο τοῦ ἐμπορίου τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους. Τὸ κέντρο αὐτό, μὲ ὅλες τίς διακλαδώσεις του, χρησιμοποίησε στὴν ἀρχὴ τὸ ξένο βιομηχανικὸν κεφάλαιον. Ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα ἔγινε πολὺτιμος βοήθης τοῦ ξένου χρηματιστικοῦ κεφαλαίου γιὰ τὴν ἀπόλυτη ὑποδούλωσιν τῆς χώρας. Οἱ ὑπηρεσίαι πληρώνονταν καλὰ καὶ τὰ κέρδη τοῦ ξένου κεφαλαίου ἦταν ἀμύθητα. Τὸ ἑλληνικὸ ἐμπορικὸν καὶ τραπεζικὸν κεφάλαιον τῆς Τουρκίας ἀπόκτησε ἄκόμα μεγαλύτερη δύναμιν χωρὶς ὅμως νὰ γίνῃ ὁ κυρίαρχος τῆς τουρκικῆς ἀγορᾶς. Οἱ τραπεζητικοὶ οἱκοὶ τύπου Ζαφίρη, Μαυροκορδάτου, Ἠλιάσκου, Καμάρου, συνεργάζονται στενότερα μετὰ τίς Τράπεζας Ἑθνικῆς τῆς Ἑλλάδος, Ἀθηνῶν, Ἀνατολῆς, Θεσσαλονίκης, Ἰονικῆς καὶ συμμετέχουν μετὰ τὸ ξένο κεφάλαιον σὲ ὅλες τίς ἐκδηλώσεις τῆς τουρκικῆς οἰκονομικῆς ζωῆς. Τὸ σύμβλημα τοῦ ἑλληνικοῦ τραπεζικοῦ καὶ ἐμπορικοῦ κεφαλαίου τῆς Τουρκίας μετὰ τὸ ἑλληνικὸν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν παροικιῶν, εἶναι τόσο μεγάλο, ὥστε νὰ μὴν ὑπάρχει ἀνάμεσά τους καμμιά διαχωριστικὴ γραμμὴ. Ἀπὸ κοινοῦ δροῦν, τόσο στὴν Ἑλλάδα, ὅσο καὶ στίς χώρες τοῦ Εὐρείου Πόντου καὶ τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς. Ὁ ἰδρυτὴς τῆς Τράπεζας Ἀθηνῶν Α. Κ α λ λ έ ρ γ η ς ἦταν τραπεζίτης τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Πολλοὶ δὲ ἀπὸ τοὺς συνιδρυτὲς τοῦ ἦσαν κεφαλαιοῦχοι παρόικοι, ὅπως ὁ Α. Τ ρ ι α ν τ α φ υ λ λ ι δ η ς καὶ Α. Λ α μ π ρ ι ν ο ῦ δ η ς. Ἀργότερα προστέθηκε καὶ ὁ πραγματικὸς ἐμφυχωτὴς τῆς Τράπεζας αὐτῆς ὁ Ι. Π ε σ μ α ζ ό γ λ ο υ, τραπεζίτης τῆς Αἰγύπτου. Στὴν Τράπεζα Ἀνατολῆς σοδαρὸς μέτοχος καὶ γιὰ ἕνα διάστημα διευθυντὴς τῆς ἦταν ὁ Κωνσταντινουπόλεως τραπεζίτης Π. Κ α μ ά ρ α ς. Ἐνας ἀπὸ τοὺς βασικοὺς ἰδρυτὲς τῆς Τράπεζας Κρήτης ἦταν ὁ ἐπίσης Κωνσταντινουπόλεως τραπεζίτης Ι. Ε υ γ ε ν ί δ η ς. Ἰδρυτὴς τῆς Τράπεζας Πειραιῶς ἦταν ὁ Γ. Δ ρ α κ ο ῦ λ η ς, μεγαλέμπορος καὶ ἐφοπιστὴς ἀπὸ τὴν Ρουμανία. Σημαντικὸς ἀριθμὸς τῶν ἰδρυτικῶν μελῶν τῆς Τράπεζας «Βιομηχανικῆς Πίστewς» ἦταν τραπεζίτες καὶ μεγαλέμποροι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὅπως οἱ Ζ α ρ ί φ η ς, Χ. Ζ ω γ ρ ά φ ο ς, Α. Μ α λ τ α τ ζ η ς, Π. Σ ε κ ι ά ρ η ς κ.ά. Τὸ ἴδιον φαινόμενον παρουσιάζεται καὶ στίς ἄλλες ἐμπορικῆς ἢ καὶ βιομηχανικῆς ἐπιχειρήσεις.

Τὸ ἑλληνικὸ παροικιακὸν κεφάλαιον στὴν Ἑγγύς Ἀνατολὴ ἦταν ἰσχυρότατον. Ἀρκεῖ νὰ ἀναφερθῇ ὅτι αὐτὴ τὴν ἐποχὴ τὸ 80% τῶν ἐξαγωγῶν τοῦ αἰγυπτιακοῦ βαμβακοῦ ἦταν στὰ χέρια τῶν Ἑλλήνων μεγαλεμπόρων τῆς Αἰγύπτου⁽²³⁾. Τὸ 1898 ὅταν οἱ Ἀγγλοὶ ἱδρυσαν τὴν Ἑθνικὴν Τράπεζα τῆς Αἰγύπτου, τὴν Τράπεζα ποὺ στὴν ἐπόμενη πεντηκονταετία ὑπῆρξε τὸ ἰσχυρότερον οἰκονομικὸν προὔργιον τῆς ἀποικιοκρατίας, οἱ παροικιακοὶ ἑλληνικοὶ ἐμπορικοὶ οἱκοὶ Σ α λ β ά γ ο υ

και Σ : α ρ η αγοράσαν 50 χιλιάδες μετοχές της. Το ελληνικό παροικιακό κεφάλαιο στην Έγγυς Ανατολή ήταν το ισχυρότερο, ύστερα από το Βελγικό, αν φυσικά εξαιρέσει κανείς το ξένο χρηματιστικό των μεγάλων ιμπεριαλιστικών δυνάμεων.

Ένωμένοι, όπως ήταν στις επιχειρήσεις τους, οι έφοπλιστές, οι τραπεζίτες, οι έμποροι διαμετακομιστές από την Ελλάδα, την Τουρκία και τις παροικίες, είχαν και κοινές πολιτικές επιδιώξεις. Κοινά ήταν τα ιδανικά τους και όταν είχαν επαφή και σύνδεση με το ελληνικό έθνος και όταν απέκτησαν την κοσμοπολίτικη συνείδηση του χρηματιστικού κεφαλαίου. Η ιδεολογία του 1800 που εξέφραζε την παλλαϊκή ιδέα της εθνικής απελευθέρωσης των υπόδουλων ελληνικών περιοχών, μέσα στις νέες συνθήκες, αντικαταστάθηκε από τον ξέφρενο μεγαλοκρατικό επεκτατισμό. Ο Γεν. Διευθυντής της Έθνικής Τράπεζας Α. Ζατμης στις 12 Μαρτίου 1920 έδινε σε λόγο του προς τους μετόχους της, καθαρά το νόημα της πολιτικής της ελληνικής ολιγαρχίας. «Πέντε πόλεις, έλεγε ο Ζατμης, ή Αθήνα με τον Πειραιά, ή Κωνσταντινούπολη, ή Σμύρνη, ή Θεσσαλονίκη και ή Αλεξάνδρεια, είναι ο άξονας στον οποίο θα στηριχθεί ή ανάπτυξη της οικονομικής ζωής της Ελλάδας» (7).

Κατά τον Α. Μακκάρ από το 1821 μέχρι του 1922, ο Έλληνικός λαός, έζησε απαρασάλευτα πιστός, τυφλώτατα άφωσιωμένος και φανατικώτατα προσηλωμένος εις το ιδανικό της «Μεγάλης Ιδέας». Και επιστρατεύοντο τότε τα πάντα — και ή πολιτική και ή ποίηση και ή λαογραφία και ή ρητορική και ο μύθος και το καρυσόφυλλι και ή εκπαίδευσις εις όλας της τάς βαθμίδας και εις όλας της τάς εκδηλώσεις — δια να τροφοδοτηται άέναα και ποικιλόμορφα, πλούσια και πειστικώτατα, το πανελλήνιον αυτό όνειρον μιας Μεγάλης Ελλάδος, το οικουμενικόν όραμα μιας Πόλης που κι αυτή θα γινόνταν Έλληνική, ή άφελής ίσως αλλά γενική πίστις ότι όλα τα μέρη όπου ζούσαν Έλληνες, πάλι με χρόνια με καιρούς πάλι δικά μας θάναι» (8).

Έδω όμως μπαίνει το πρόβλημα κατά πόσο το ιδανικό της «Μεγάλης Ιδέας», της Μεγάλης Ελλάδας, ήταν από το 1821 καθολικό και μοναδικό του Έλληνικού έθνους και κατά πόσο ήταν μαζική συνείδηση του Έλληνικού λαού. Αυτό που έλεγε ο Α. Ζατμης το 1920, το διακήρυχναν ο Ρήγας Βελεστινλής και οι Φιλικοί; Το επαναστατικό πρόγραμμα του 21 ήταν το ίδιο με το πρόγραμμα των μεγάλων μετόχων της Έθνικής Τράπεζας του 1920;

Η «Μεγάλη Ιδέα» ποτέ δεν υπήρξε παλλαϊκή μαζική συνείδηση των Έλλήνων, έστω και αν στον 19ο αιώνα και στις αρχές του 20ού ή αστικοδημοκρατική ιδεολογία κυριαρχούσε μέσα στο στρατόπεδο της προόδου. Και τούτο γιατί πάντα υπήρξε ένα σύστημα ιδεών που εξέφραζε το συμβιβασμό ανάμεσα στην αστική ήγερσία της επανάστασης του 1821 - 28 και στους γτόπιους τσιφλικάδες. Έκδηλώνει την συνθηκολόγηση μπροστά στη δύναμη του ξένου κεφαλαίου. Την χτύπησαν

οι άστοι δημοκράτες του 19ου αιώνα, οι επαναστάτες ήγέτες των υπόδουλων περιοχών και οι άστοι ιδεολόγοι των παροικιών. Μόνο μετά την πρώτη δεκαετηρίδα του αιώνα μας ή «Μεγάλη Ιδέα» συνταχτίσθηκε απόλυτα με την ιδεολογία της αστικής τάξης, όταν δηλαδή διαμορφώθηκε ή χρηματιστική ολιγαρχία του τόπου. Αλλά για να γίνει άντληπητή ή άποψη αυτή είναι άπαραίτητο να δούμε, σύντομα έστω, την εξέλιξη της ίδιας της ελληνικής αστικής ιδεολογίας.

Όταν οι Έλληνες άστοι από τα τέλη του 18ου αιώνα συνειδητοποιούσαν την ίδια ξέχωρη ύπαρξή τους, αισθάνθηκαν και την ανάγκη της δημιουργίας της ανεξάρτητης εθνικής αγοράς και του ανεξάρτητου εθνικού κράτους. Δημιουργός του σκοπού αυτού δεν μπορούσε να είναι άλλος παρά ο Έλληνικός λαός, ή βάση και ή ψυχή του έθνους. Οι επιδιώξεις των Έλλήνων άστων ανταποκρινόνταν στις απαιτήσεις της ελληνικής κοινωνικής ανόδου, γι' αυτό και ή ιδεολογία τους έγινε ήγετική του Έλληνικού έθνους, παρά το γεγονός ότι ποτέ δεν εξέφρασε τα λαϊκά συμφέροντα.

Το αίσθημα της αγανάκτησης και του μίσους προς τον κατακτητή, ήταν θαθεία ριζωμένο στις λαϊκές μάζες. Ο Έλληνικός λαός πάντα έννοιωσε τον όθωμανικό ζυγό σαν την πιο άγρια μορφή φεουδαρχικής καταπίεσης. Όμως την συνειδητοποίηση της εθνικής του όντότητας και της ανάγκης για την επαναστατική πάλη, την καλλιέργησαν οι Έλληνες άστοι με την ιδεολογία τους, την ιδεολογία της εθνικής ανεξαρτησίας, της κατάργησης της φεουδαρχικής κοινωνίας και της κυριαρχίας των αστικών σχέσεων. Έτσι μόνο μπόρεσε ο ήρωϊκός αυτός λαός να γίνει ή άκατανίκητη κινητήρια δύναμη της εθνικοαπελευθερωτικής επανάστασης του 1821 - 28. Κάτω από αυτές τις προϋποθέσεις, έγινε δυνατή ή κηδεμόνευσή του από την αστική ιδεολογία που την έννοιωσε σαν ιδεολογία της εθνικής απελευθέρωσης και της κατάργησης της φεουδαρχικής τυραννίας. Η ήγετική θέση των άστων μέσα στο αντιφεουδαρχικό εθνικοαπελευθερωτικό στρατόπεδο της Ελλάδας, εξασφάλισε και την κυριαρχία της ιδεολογίας τους. Πάντα ο συσχετισμός των δυνάμεων ανάμεσα στις τάξεις μιας κοινωνίας είναι που άποφασίζει για την μαζικοποίηση της μιας ή της άλλης ιδεολογίας.

Για να μπορέσει όμως ή προεπαναστατική και επαναστατική αστική ιδεολογία να διεισδύσει μέσα στον λαό έπρεπε να τον πείσει στην πράξη για την ύπεροχή της. Διαφορετικά θα έμεινε μια παθητική δύναμη της ελληνικής κοινωνίας. Η πράξη αυτή εκδηλώθηκε με την συστηματική προσπάθεια συνειδητοποίησης των συμφορών από την εθνική υποδούλωση και την φεουδαρχική εκμετάλλευση, με το κάλεσμα για την εθνική και κοινωνική απελευθέρωση. Ο Ρήγας, ο πατέρας του Έθνους και ο πιο δλοκληρωμένος ιδεολόγος της προεπαναστατικής ελληνικής αστικής τάξης, έγραφε το 1798: «Ο πλέον ήσυχος, ο πλέον άθώος, ο πλέον τίμιος πολίτης, κινδυνεύει κάθε στιγμή να γίνει έλαεινή θυσία της τυραννικής φαντασίας ή των άγρίων τοπορητών και άναξίων μεγιστάνων του τυράννου, ή τέλος όπερ συνεχέστερον συμβαίνει των κακοτρόπων θηριωδεστάτων μιμητών του, χαιρόντων εις

τὸ ἀτιμώρητο κρίμα, εἰς τὴν σκληροτάτη ἀπανθρωπότητα, εἰς τὴν φονοκτονία, χωρὶς καμία ἐξέταση, χωρὶς καμία κρίση. Ἐδῶ ὅπως βλέπουμε γίνεται ἡ προσπάθεια τῆς συνειδητοποίησης τῆς κατάστασης καὶ μάλιστα ἀπὸ τὰ πιδ συντηρητικὰ λαϊκὰ στρώματα. Ἀμέσως δὲ παρακάτω ὁ Ρήγας προχωρεῖ στὸ κάλεσμα γιὰ τὴν ἐπαναστατικὴν πάλη: «Ὁ μέχρι τοῦδε λέγω δυστυχὴς οὗτος λαὸς βλέποντας ὅτι ἔλαι τοῦ αἵ θλίψεις καὶ ὀδύναι, τὰ καθημερινὰ δάκρυά του, ὁ ἀφανισμὸς τους, προέρχονται ἀπὸ τὴν κακὴ καὶ ἀχρευστάτη διοίκηση, ἀπὸ τὴν στέρηση καλῶν νόμων, ἀπεφάσισε ἐνανδριζόμενος μία φορὰ, νὰ ἀτενίσαι πρὸς τὸν οὐρανὸν, νὰ ἐγείρει ἀνδρείως τὸν καταβεβαρασμένον τράχηλό του καὶ ἐνοπλίζοντας ἐμμανῶς τοὺς βραχίονας του μὲ τὰ ἄρματα τῆς ἐκδικήσεως καὶ τῆς ἀπελπισίας νὰ ἐκδοῇσι μεγαλοφώνως ἐνώπιον πάσης τῆς οἰκουμένης, μὲ θρονώδη κραυγὴ, τὰ ἱερὰ καὶ ἄνωμα δίκαια, ὅπου θεῶθεν τοῦ ἐχαρίσθησαν διὰ νὰ ζῇσι ἡσύχως ἐπάνω στὴ γῆ» ('). Ὁ Ρήγας προχώρησε πολὺ πιδ πέρα ἀπὸ τὸ κάλεσμα καὶ μὲ τὸν ἡρωϊκὸ θάνατό του ἐγίνε δὲ καταλύτης στὴν ποιοτικὴ ἀνοδο τῆς ἐθνικῆς συνειδητοποίησης τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἡ πιδ ὕψηλὴ μορφή τῆς ἐμπρακτοῦς ἐφαρμογῆς τῆς ἐπαναστατικῆς ἀστικῆς ἰδεολογίας ὑπῆρξε ἡ δράσις τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας καὶ ἡ ἴδια ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1821 - 28.

Ἡ ἑλληνικὴ ἀστικὴ ἐπαναστατικὴ ἰδεολογία, βασίστηκε πολὺ στὴν ἑλληνικὴ ἀρχαιότητα. Δὲν πρόκειται γιὰ ἰδιομορφία. Ὁ θαυμασμὸς πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἦταν χαρακτηριστικὸν ὅλων τῶν ἀστικῶν ἰδεολογιῶν, γιὰτὶ ἀποτελοῦσε μαχητικὴ ἐκδήλωσις ἐναντίον τοῦ φεουδαρχικοῦ σχολαστικισμοῦ. Οἱ πρῶτοι δάσκαλοι τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν στὴν Ἑλλάδα, ἦταν μαχητὲς ἐναντίον τοῦ φεουδαρχικοῦ μυστικισμοῦ. Φυσικὰ τόσο ὁ Ρήγας, ὅσο καὶ οἱ ἄλλοι. Ἑλλήνες ἀστοὶ ἐπαναστάτες παραδέχονταν τὴν ἱστορικὴν συνέχεια ἀρχαίας καὶ νέας Ἑλλάδας. Πρόκειται γιὰ μιὰ ἀλήθεια ποὺ σωστὰ ἐκτίμησαν τὴν σημασίαν της καὶ σωστὰ τὴν χρησιμοποίησαν γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐθνικῆς συνειδητοποίησης τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ ἱστορία μὲ τοὺς πατριωτικοὺς πολέμους κατὰ τῶν Περσῶν, μὲ τὰ ἐπιτεύγματα στοὺς τομεῖς τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ἦταν παράδοσις ποὺ ἡ ἀξιοποίησίς της ἀνέδειξε τὴν ποιότητα τῆς συνειδητοποίησης τοῦ ἔθνους. Ὅταν οἱ ἐπαναστάτες ἀστοὶ ἰδεολόγοι τῆς Ἑλλάδας παρουσίασαν τοὺς ἀρχαίους Ἑλλήνες ὡς πρόγονους τοῦ σύγχρονου Ἑλληνικοῦ λαοῦ, δὲν ἔκαναν τίποτα ἄλλο παρὰ νὰ θυμίζουν τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα. Ἄν τὴν αὐτὴν ἡ προσπάθεια πῆρε ἔντονον ἐθνικιστικὸν χαρακτήρα, αὐτὸ ὀφειλόταν στὴν σκληρὴν ξένη ὑπόδουλωση. Ὅλα τὰ ἔθνη ποὺ ἡ προσπάθειά τους γιὰ τὴν δημιουργίαν ἐθνικῶν κρατῶν συνδυάσθηκε μὲ τὴν σκληρὴν πάλη γιὰ τὴν ἐθνικὴ ἀπελευθέρωσις, παρουσίασαν τὸ ἴδιο φαινόμενο. Ὑστερα ἡ ἰδιαίτερη ἐμμονὴ στὸ ζήτημα τῆς ἱστορικῆς συνέχειας εἶχε καὶ ἄμεσα πρακτικὰ ἀποτελέσματα. Ἡ διεθνὴς ἀλληλεγγύη πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἐθνικοαπελευθερωτικὴν πάλην, ὁ γνωστὸς φιλελληνισμὸς, δυνάμυνε ὅσο αὔξανε καὶ ἡ προβολὴ τῆς συνέχειας ἀνάμεσα στὴν ἀρχαία καὶ νέα Ἑλλάδα. Οἱ ἀστοὶ ἐπαναστάτες τῆς Εὐρώπης συναρπάζονταν ἀπὸ τὴν ἰδέαν τῆς ἀναγέννησης τῆς Ἑλλάδας.

Τὰ ἀρνητικὰ στοιχεῖα τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστατικῆς ἀστικῆς ἰδεολογίας ἐντοπίζονται στὰ ρατσιστικὰ συμπεράσματα ποὺ ἐξάγαν ἀπὸ τὴν ἀναγνώριση τῆς συνέχειας τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ θέση τοῦ Δαυιήλ ποὺ ἀκόμα ἀπὸ τὸ 1802 καλοῦσε τοὺς βαλκανικοὺς λαοὺς νὰ γίνουν Ἑλλήνες, νὰ πάθουν νὰ χρησιμοποιοῦν τὴν «ἄρβαρη γλῶσσα τους καὶ τὰ ἄρβαρα ἔθιμά τους».

Ἄλλο ἀρνητικὸν στοιχεῖο τῆς ἑλληνικῆς ἀστικῆς ἐπαναστατικῆς ἰδεολογίας ἦταν ὁ θρησκευτικὸς φανατισμὸς. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι τὸ ξένο αὐτὸ πρὸς τὸν ἀστικὸν διαφωτισμὸν στοιχεῖο, προσερχόταν ἀπὸ ἱστορικὰς αἰτίες. Τὸ ὀθωμανικὸν κράτος εἶχε χωρίσει τοὺς πολίτες του σὲ μωαμεθανοὺς πιστοὺς καὶ σὲ ἀλλόθρησκους ἄπιστους. Οἱ θρησκευτικὲς διακρίσεις ἦταν τόσο μεγάλες ποὺ ἀναπόφευκτα προκαλοῦσαν καὶ τὸν ἀνάλογο φανατισμὸν. Ἐτοί ὑποχρεωτικὰ ἡ ἐθνικὴ πάλη τῶν χριστιανικῶν λαῶν ἦταν ταυτόχρονα καὶ θρησκευτικὴ πάλη. Ὅλοι οἱ Βαλκανικοὶ λαοὶ παρουσίασαν αὐτὸ τὸ φαινόμενο. Ὅμως ἡ θρησκοληψία ἐμπόδιζε τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀστικοῦ διαφωτισμοῦ καὶ ἐξασθενοῦσε τὴν ἀστικὴν ἰδεολογίαν.

Μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ἀνεξάρτητου ἑλληνικοῦ κράτους τὰ πρόγματα περιπλέκονται. Ἐμφανίζεται πλᾶϊ στὴν ἀστικὴν ἐπαναστατικὴν ἰδεολογίαν, ἡ κρατικὴ ἑλληνικὴ ἰδεολογία. Εἶναι ἰδεολογία τοῦ συμβιβασμοῦ μὲ τὰ φεουδαρχικὰ στοιχεῖα καὶ τὴν ξένην ἐξάρτησιν. Εἶναι ἡ ἰδεολογία ποὺ ἀντανακλοῦσε τὴν οἰκονομικὴν ἔαση τῆς κοινωνίας τοῦ μετεπαναστατικοῦ ἑλληνικοῦ κράτους.

Ἡ ἐπίσημη ἑλληνικὴ κρατικὴ ἰδεολογία ἦταν ἓνα σύστημα ἀπὸ φεουδαρχικὰ καὶ ἀστικὰ ἰδέες προσαρμοσμέναις στὶς ἀπαιτήσεις τῆς ξένης ἐξάρτησης. Ὁ σχολαστικισμὸς - σοφολογιατισμὸς, τὸ μῖσος πρὸς τοὺς ἀγωνιστὰς τοῦ 1821, τὸ πνεῦμα τῆς παραδοχῆς ὡς ἀναγκαιότητα τῆς ξένης κηδεμονίας, ἡ ἰδέα τῆς ἀνάγκης ξένου τοποτηρητῆ γιὰ τὴν διακυβέρνησιν τοῦ κράτους, καθὼς καὶ ἡ ἰδέα τῆς ἐγκατάλειψης τοῦ ἀγῶνα γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ὑπόδουλων περιοχῶν, ἦταν στοιχεῖα τοιφλικὰδικῆς καταγωγῆς. Οἱ φεουδάρχες ποτὲ καὶ σὲ κανένα μέρος δὲν πῆραν συνειδητὰ μέρος στὴν διαμόρφωσιν τῶν ἐθνῶν, ἀπὸ τὴν κοινωνικὴν τους τοποθέτησιν ἦσαν ἀπονοδὸι ἐχθροὶ τῆς ἀναγέννησης. Ἡ ἀνάπτυξιν τοῦ ἔθνους σήμαινε θάνατος γι' αὐτοὺς. Πουθενὰ καὶ ποτὲ δὲν εἶχαν ἐπαφὴ μὲ τὴν ἐθνικὴν πραγματικότητα τοῦ τόπου τους, πάντα στάθηκαν βαθειὰ ἀντεθνικοί. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἀνάμιξις τῆς ἰδεολογίας τους μὲ τὴν ἀστικὴν μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 - 28 στὴν Ἑλλάδα, εἶχε τεράστιες ἀρνητικὰς συνέπειας γιὰ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος. Τὸ μικρὸν καὶ ἀνίσχυρον ἑλληνικὸν κράτος γιὰ νὰ μωρεῖται νὰ ἀνταποκριθεῖ στὸ μεγάλο καθήκον τῆς ἐλεύθερης ἐθνικῆς ἐστίας, εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ ἐθνικὰ ἰδανικὰ καὶ ὄχι ἀπὸ ἀντεθνικὰς τοιφλικὰδικὰς ἀντιλήψεις. Τὰ ἀστικὰ στοιχεῖα τῆς ἐπίσημης κρατικῆς ἑλληνικῆς ἰδεολογίας μετατράπηκαν σὲ στεῖρα καὶ ἄψυχα, ἀτολμα καὶ δειλὰ, ἀφοῦ ἐκπροσωποῦσαν τὴν συνθηκολόγαν παράταξιν τοῦ ἀστικοῦ κόσμου. Ἀντιμέτωποι σ' αὐτὴν τὴν ἰδεολογίαν στάθηκαν οἱ ἀστοὶ δημοκράτες ἰδεολόγοι ποὺ πάλαψαν μὲ βῆθιν συνέπεια μποροῦσαν νὰ εἶχαν γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Διαπιστώνεται λοι-

πὴν ὅτι στὰ ἐπαναστατικά ἀκόμα χρόνια δὲν εἶχαμε μὴ καθολικὴ ἰδεολογία, ἀλλὰ δύο ἀντίθετες: Τὴν συνθηκολόγα ἀστικοτσιφλικὰδικὴ πού ὑποστήριζε καὶ τὸ ξένο κεφάλαιο, καὶ τὴν ἀστικοδημοκρατικὴ, πού συγκινοῦσε τὸ λαὸ καὶ πού εἶχε τὴν ὑποστήριξη τῶν προοδευτικῶν δυνάμεων τῆς Εὐρώπης.

Ὁ Δ. Σολωμός, ἀπὸ τὰ 1825 ἀκόμα, στὸν περίφημο «Διάλογο» ἔβαζε στὴν ἴδια θέση τὸν σχολαστικισμό - σοφολογιατικισμό καὶ τὸν τούρκικο ζυγὸ. Συνταύτιζε τὴν γλώσσα τοῦ λαοῦ μὲ τὴν ἐλευθερία τῆς Ἑλλάδας. Ἔδινε τὴν ἴδια βαρύτητα στοὺς ἀγῶνες ἐνάντια στοὺς τσιφλικάδες, μὲ τὴν πάλῃ ἐνάντια στὸν Τούρκο κατακτητὴ. Καὶ πράγματι οἱ ἀγῶνες γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῆς ἐθνικῆς μας γλώσσας, σὰν γλώσσας καὶ τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους, εἶχαν τὸ βαθὺ αὐτὸ νόημα πού τοὺς ἔδινε ἡ μεγάλη δημοκρατικὴ διάνοια τοῦ ἐθνικοῦ μας ποιητῆ. Οἱ ἰδιιομορφίες τῆς ἐλληνικῆς πραγματικότητος σύνδεσαν τὴν πάλῃ γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῆς δημοτικῆς μὲ τοὺς ἀγῶνες γιὰ τὴν ἐθνικὴ μας ἀνεξαρτησία καὶ τὴν δημοκρατικὴ ἐξέλιξη τοῦ τόπου.

Στὸ διάστημα τοῦ 19ου αἰῶνα οἱ Ἕλληνες ἄστοι δημοκράτες παλαίψαν μὲ πείσμα τὴν ἐπίσημη ἀστικοτσιφλικὰδικὴ ἰδεολογία, τὴν ἰδεολογία τῆς «Ψυροκώσταινας». Ἡ ἐπανάσταση τοῦ 1848, ἡ ἐξέγερση τοῦ 1862, ὁρισκόνταν κάτω ἀπὸ τὴν ἰδεολογικὴ τους κηδεμονία. Οἱ προσπάθειες γιὰ τὴν ὀργάνωση τοῦ ἐθνικοαπελευθερωτικοῦ ἀγῶνα σὺς ὑποδουλωμένες περιοχές, οἱ ἐθνικὲς ἐξεγέρσεις στὴν Κρήτη, οἱ ἀγῶνες τῶν δημοτικιστῶν, ἡ ἀνάπτυξη τῆς πνευματικῆς κίνησης σὺς παροικίες, οἱ μεγάλες ρεῖς τῶν πλουσίων ἐμπόρων τῶν παροικιῶν, ὅλα αὐτὰ ἦσαν ἐκδηλώσεις πού στρεφόντουσαν καθαρὰ ἐνάντια στὴν ἐπίσημη κρατικὴ ἰδεολογία. Ἀκόμα καὶ ἡ ἐπανάσταση στὸ Γουδί τὸ 1909 ἦταν ἰδεολογικὰ τοποθετημένη ἐνάντια στὴν ἰδεολογία τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους. Ὁ Ε. Βενιζέλος ἔλεγε τὸ 1915 ὅτι, παρὰ τὴν νίκη τῆς ἐπανάστασης στὸ Γουδί, ἡ ἐσωτερικὴ κατάσταση παραμένει σκοτεινὴ γιὰ τὴν ὀλιγαρχικὰ συμφέροντα ὅσα ἐπληξεν ἡ ἐπανάστασις καὶ ὁ μετεπαναστατικὸς βίος τῆς Ἑλλάδος, εἶναι ἀκόμη τόσο πολλὰ, δυστυχῶς, καὶ τόσο ἰσχυρά, ὥστε δὲν ἐννοοῦσι νὰ παραιτηθῶσι τοῦ ἀγῶνος καὶ νὰ ἀναγνωρίσωσιν ἐαυτὰ ὀριστικῶς ἡττηθέντα (*). Ἡ διαπίστωση τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου ἔδειχνε καὶ τὸν χαρακτὴρα τοῦ Γουδιοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν γενικώτερη ἐλληνικὴ πραγματικότητα πού ἐπέτρεπε καὶ μετὰ τὴν νίκη μιᾶς ἀστικοδημοκρατικῆς ἐξέγερσης νὰ συνεχίζεται ἡ παλιὰ κατάσταση.

Ἡ ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, καθὼς ἄλλωστε τονίστηκε, στὸ ἀνεξάρτητο ἐλληνικὸ κράτος, γίνονταν μὲ ἀργοὺς ρυθμούς. Αὐτὸ εἶχε σὰν συνέπεια ἡ πάλῃ τῶν ἀστῶν δημοκρατῶν ἰδεολόγων νὰ εἶναι καὶ μακρόχρονη καὶ δύσκολη. Ποτὲ δὲ ἡ πάλῃ αὐτὴ δὲν μπόρεσε νὰ ἔχει βαθὺ ριζοσπαστικὸ χαρακτὴρα καὶ στάθηκε κατώτερη ἀπὸ τὴς ἀπαιτήσεις τῶν σκληρῶν λαϊκῶν ἀγῶνων. Ὅσο προχωροῦσε ἡ ὀρίμανση τοῦ ἐλληνικοῦ κεφαλαίου σὰν σύνολο, τόσο καὶ ἡ ἀστικοδημοκρατικὴ ἰδεολογία ἄλλαζε φορεῖς. Μὲ τὴν ὑπερωρμίση τοῦ ἐλληνικοῦ κεφαλαίου καὶ τὸ σύμβλημα τοῦ μὲ τὰ διεθνῆ μονοπώλια ὁλοκληρώνεται καὶ ἡ ἰδεολογικὴ του μετατόπιση στὸ στρατόπεδο τῆς ἐπίσης

κρατικῆς ἰδεολογίας. Ὅσοι ἄστοι δημοκράτες ἰδεολόγοι παρέμειναν συνεπῆς στοὺς ἀγῶνες τοὺς ἐπάψαν πιά νὰ ἐκπροσωποῦν τὴν ἀστικὴ τάξη, ἔγιναν ἐκπρόσωποι τῶν λαϊκῶν συμφερόντων. Ἡ ἐπίσημη κρατικὴ ἰδεολογία ἔγινε ἰδεολογία τῆς χρηματιστικῆς ὀλιγαρχίας τοῦ τόπου, φυσικὰ μὲ τὴς ἀνάλογες προσθήκες καὶ ἀναπροσαρμογές. Ἡ ἀστικοδημοκρατικὴ ἰδεολογία ἐμπλούτισε μὲ τὴς παραδόσεις τῆς τὴν προοδευτικῆς ἀντιιμπεριαλιστικῆς ἰδεολογίας τοῦ ἐργαζόμενου λαοῦ. Ἡ ἰδεολογικὴ πάλῃ ἀνάμεσα σὺς δύο ἀντίθετες ἰδεολογικὲς κατευθύνσεις συνεχίζεται ἀλλὰ ποιοτικὰ σὲ πῶς ὅριμα ἐπίπεδα.

Ἡ ἐπίσημη ἰδεολογία πού βγήκε ἀπὸ τὴν βαθμιαία συγχώνευση ὅλων τῶν παλιῶν καὶ νέων στοιχείων τῆς παρακμῆς, δὲν ἦταν ὁ φυσικὸς κληρονόμος τῆς ἀστικοδημοκρατικῆς ἰδεολογίας. Τίποτα τὸ θετικὸ δὲν πῆρε ἀπὸ αὐτὴ, ἀλλὰ ἀντίθετα ἀνάπτυξε στὸ ἐπακρο ὅλα τὰ ἀρνητικὰ τῆς σπέρματα, τὸν σωδινισμό καὶ τὸν ρατσισμό, προσθέτοντας τώρα καὶ τὸν κοσμοπολιτισμὸ. Κράτησε ὅλα τὰ στοιχεία τῆς παλιᾶς ἀντιδραστικῆς κρατικῆς ἰδεολογίας, προσθέτοντας τώρα καὶ τὸν τυχοδιωκτικὸ ἐπεκτατισμὸ. Ἡ ἰδέα τῆς δημιουργίας τῆς «Μεγάλης Ἑλλάδας» δὲν εἶχε τίποτα τὸ κοινὸ μὲ τὴν ἰδέα τῆς ὁλοκληρωτικῆς ἀπελευθερώσεως τῶν ἐλληνικῶν ἐδαφῶν πού γύρευαν παλιὰ οἱ ἄστοι δημοκράτες. Τότε ἡ ἰδέα τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν ὑπόδουλων περιοχῶν βασιζόταν στὴν ὀργάνωση τοῦ ἐθνικοαπελευθερωτικοῦ ἀγῶνα, ἐνὼ τώρα ἡ ἰδέα τῆς δημιουργίας τῆς «Μεγάλης Ἑλλάδας» εἶχε γιὰ στήριγμά της τὴν ἐνεργὸ συμμετοχὴ τῆς Ἑλλάδας στοὺς ἱμπεριαλιστικοὺς τυχοδιωκτισμούς τῶν μεγάλων δυνάμεων. Τότε ἐπρόκειτο γιὰ ἐλληνικὰ ἐδάφη. Τώρα ἀφοροῦσε τὴν ἐπέκτασή σὲ ἄλλους ξένους χωρῶν. Ἀν τὴν παλιὰ ἰδέα τῆς ἀπελευθερώσεως τὴν ἐπέκτειναν ἐδαφικὰ καὶ πέρα ἀπὸ τὰ ἐλληνικὰ ἐδάφη, αὐτὸ ἦταν ἄρνηση, σπέρμα ἀντιδραστικότητος πού ὅμως μέχρι τὸν πρῶτο βαλκανικὸ πόλεμο δὲν κυριαρχοῦσε. Οἱ ἄστοι δημοκράτες ἰδεολόγοι θεωροῦσαν τὴν ἀναγνώριση τῆς γλώσσας τοῦ λαοῦ, τὴν ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας τοῦ τόπου καὶ τὴν διάδοση τῶν γραμμάτων σὰν προϋπόθεση μιᾶς δυνατῆς Ἑλλάδας. Τώρα ἡ ἰδεολογία τῆς χρηματιστικῆς ἰδεολογίας, βάσιζε τὴν δύναμη τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους στὴν δημιουργία μεγάλης ναυτιλίας πού μὲ τὴς ὑπηρεσίες της πρὸς τὰ ξένα μονοπώλια θὰ ἔκανε σεβαστὴ τὴν Ἑλλάδα σὺς ξένες ἱμπεριαλιστικὲς δυνάμεις σὰν ἀπαραίτητου βοηθοῦ. Ἡ ἰδέα τῆς ἀνεξάρτητης Ἑλλάδας ἀντικαταστάθηκε μὲ τὸ ἰδανικὸ τῆς μετατροπῆς τῆς σὲ ἀστυνομικὸ φυλάκιο τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ καὶ τῶν Ἑλλήνων σὲ χωροφύλακες τῶν ἱμπεριαλιστικῶν δυνάμεων σὺς ἀποικιοκρατούμενες χώρες τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς καὶ ἡ ἰδεολογία τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας ἀντικαταστάθηκε μὲ τὴν ἰδεολογία τῆς ὑποτελείας.

Ἡ ἰδεολογία τῆς χρηματιστικῆς ὀλιγαρχίας τῆς Ἑλλάδας, ἡ «Μεγάλῃ Ἰδέα», αὐτὴ ἡ ἰδέα πού ἰδεολογικὰ προετοίμασε τὸ ἔδαφος γιὰ τὴν μικρασιατικὴ ἐκστρατεία, μπόρεσε κάτω ἀπὸ τὰ συνθήματα τοῦ «ὕπερπατριωτισμοῦ» καὶ τὴν αἴγλη τοῦ πρῶτου βαλκανικοῦ πολέμου πού ἀπελευθέρωσε τὴν ἡπειρωτικὴ Ἑλλάδα καὶ τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου ἀπὸ τὸν τουρκικὸ ζυγὸ, νὰ κρατήσῃ κάτω ἀπὸ τὴν κηδεμονία τῆς τὸν ἐλληνικὸ λαὸ γιὰ ἓνα μικρὸ διάστημα. Ἡ πράξη ὅμως γρήγορα

δυναμὴν
διεξήγησε
μὲς ἐν
κοινοῦ
ἐπὶ
ἐπὶ
ἐπὶ

έπεισε τὸν ἑλληνικὸ λαὸ γιὰ τὴν «ἐθνική» τῆς ἀξία καὶ τὴν ἐγκατέλει-
ψε. Ἡ ζωὴ τῆς σὰν μαζικῆς ἰδεολογίας ἦταν ἐλάχιστη. Ὁ ἑλληνικὸς
λαὸς δὲν ἔζησε ἑκατὸ χρόνια μὲ τὴν «Μεγάλῃ Ἰδέᾳ», αὐτὴ τὴν ἰδεολο-
γία τῆς συνθηκολόγησης καὶ τῆς ξενοδοουλίας, τοῦ ἀντεθνικοῦ φεου-
δαρχισμοῦ καὶ τοῦ κοσμοπολιτισμοῦ τῆς χρηματικῆς ὀλιγαρχίας. Ὁ
ἑλληνικὸς λαὸς ἔζησε μὲ τὰ ἀστικοδημοκρατικὰ ἰδανικὰ τῆς ἐθνικοα-
πελευθερωτικῆς τοῦ ἐπανάστασης τοῦ 1821, μὲ τὶς πλούσιες παραδό-
σεις ποὺ δημιουργοῦσαν οἱ ἀγῶνες τῶν ἀστῶν δημοκρατῶν τοῦ 18ου
καὶ 19ου αἰῶνα, μὲ τὶς δημοκρατικὰς παραδόσεις τῶν ἰδίων τῶν ἀγώ-
νων του, ἐθνικῶν καὶ κοινωνικῶν. Καὶ τὰ ἰδανικὰ αὐτά, τὶς προοδευτι-
κὰς παραδόσεις τῶν τελευταίων αἰώνων, ὁ ἑλληνικὸς λαὸς μετὰ τὴν
ἐθνικὴ καταστροφὴ τοῦ 1922 δὲν τὰ ἀπαρνῆθηκε, ἀντίθετα τὰ συνει-
δητοποίησε πρὸ πολὺ, τοὺς ἔδωσε νόημα πρὸ βαθύ, χαρακτῆρα πρὸ
πλατύ, περιεχόμενο πρὸ λαϊκὸ καὶ δημοκρατικὸ.

